

Dan Ciachir

Derusificarea și „dezghețul”: Fețele regimului comunist în anii '50-'60

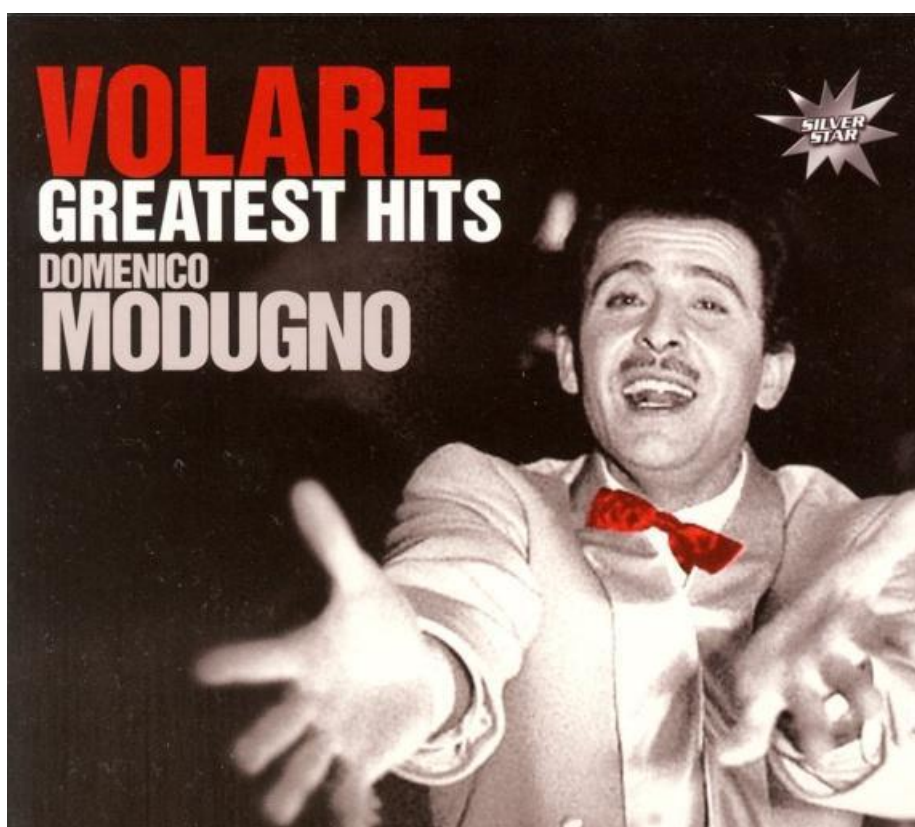
Sala Palatului, fostă a Congreselor

Primele două congrese ale Partidului Muncitoresc Român s-au ținut la Ateneu, apoi, în 1959, Ocârmuirea s-a gândit să ridice o clădire anume pentru ele, un edificiu-simbol, și astfel a apărut în 1960, în spatele fostului palat regal, Sala Congreselor, cu o capacitate de 3600 de locuri. În vederea construirii ei și a imobilelor înconjurătoare, s-a demolat în pripă un cartier, nenumărați oameni au fost strămutați din propriile case, au dispărut câteva străzi, o biserică, o linie de tramvai cu capătul pe locul magazinului „Adam”, Sala Palatului fiind proiectată să aibă în preajmă un pâlc de blocuri noi dominate de unul de 14 etaje prevăzut cu un café-bar la parter și un restaurant cu jardinieră la mezanin. La parterul unui bloc s-a deschis un magazin „Filatelia”, care subzistă după 50 de ani, iar la baza blocului din colțul cu Strada Știrbei Vodă, un bufet expres, modern pentru acele vremuri, unde se puteau lua două feluri de mâncare cu 10 lei.

Sala Congreselor s-a numit apoi Sala Palatului și sub acoperișul ei au început să fie proiectate filme în premieră, îndeosebi producții occidentale. Dacă în deceniul precedent interpreții străini de muzică ușoară veniți în turneu la București din țări necomuniste se numărau pe degetele unei singure mâini (Yves Montand, Raj Kapoor, Vico Torriani), în anii '60 prezența lor nu mai constituia un fapt ieșit din comun. Toate aceste concerte aveau loc pe scena Sălii Palatului.

Cum a rămas Lenin la Paris

În iarna anului 1962, Domenico Modugno a susținut trei recitaluri, ultimul fiind retransmis de Televiziune. A cântat, între altele, Alleluia, L'uomo în frac, Volare, Piove, ultima piesă rămânând vreme îndelungată în memoria românilor drept „Ciao, ciao, bambina” („Ciao, ciao, bambina/ Un bacio ancora/ E poi per sempre ti perderò”). „Ciao, bambina!” strigau apoi bulevardiștii după fete. Era la modă muzica italiană. Modugno înregistrase un disc la Electrecord, iar în 1963 a înregistrat unul și Claudio Villa, care cântase pe aceeași scenă a Sălii Palatului, făcând furori cu Un tango italiano. I-a urmat, în același an, Marino Marini. Deja soliștilor români li se permitea să cânte în limbi străine, astfel încât tenorul Valentin Teodorian imprimase un microșion – așa li se spunea noilor discuri de vinil – cu patru bucăți cântate în italiană, între care „Il telegrama” și „Romantica”, o compoziție a lui Renato Rascel, consacrat în întreaga lume de „Arrividerci, Roma!”.

Se punea surdină de-acum retoricii antioccidentale care în anii '50 zămislise versuri de felul: „O, imperialist american/ Căde-ți-ar bomba în ocean!”. „Scânteia” și „Urzica” răriseră caricaturile cu bancheri burtoși și puhavi așezați pe saci burdușiți cu dolari slobozind colaci de fum din țigări de foi lungi și groase. Nu se mai amintea nici de poemul Mariei Banuș „Ție-ți vorbesc, Americă!”. Regizorul Ion Popescu-Gopo turnase un film nevorbit „S-a furat o bombă”, aducând a satiră antiamericană cu gangsteri și mesaj pacifist, însă lumea se ducea să-l vadă pentru muzica asortată mediului și pentru un număr de striptease interpretat de actrița Liliana Tomescu de la „Nottara”, care peste câțiva ani rămânea în Occident, deodată cu un actor de la același teatru care jucase rolul lui Lenin într-o piesă sovietică, prilej pentru bucureșteni să își comunice ultima noutate: „A rămas Lenin la Paris!”.

Filme rusești și studenți de culoare

Pe Bulevardul 6 Martie, între Cercul Militar și „Gambrinus”, erau șase cinematografe, moștenire interbelică, aproape legate unul de altul. Vizavi de blocul nostru era fostul „Capitol”, rebotezat „I.C. Frimu” după numele unui militant socialist. În serile de duminică spre luni se schimba afișul, de mărimea unui ecran, punându-se cel cu filmul proiectat în săptămâna următoare. În 1960-’61, majoritatea filmelor erau rusești, precum „Bătălie în marș”, ecranizare după romanul omonim al Galinei Nicolaeva, tradus în românește, citit și laudat de intelectualii care vroiau să arate că sunt la unison cu regimul. Sau „Cer senin”, reflex al Congresului al XXI-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, de la a cărui tribună Hrușciiov mai osândise o dată stalinismul, după ce o făcuse inițial în 1956. După congresul din 1961, Hrușciiov primise o delegație de foști deportați în Gulag, între care se afla și Alexandr Soljenițân.

Mă duceam uneori la film cu Ana, femeia noastră de serviciu, venită din satul bunicilor, pe lângă care trăia, fiindu-le foarte devotată. Era analfabetă, harnică și anticomunistă ca toți țărani. Până să ajungă la București nu călătorise cu trenul și nu fusese mai departe de Calafat și de Craiova. Nu știa că există grade militare mai mari de plutonier. După ce răspundea la telefon, îl pune la loc în furcă și se ducea să-l anunțe pe tata că îl caută cineva. Săruta mâna tuturor musafirilor, iar dacă părinții mei lipseau, spunea: „Boierii nu sunt acasă”. Nu ieșea niciodată singură din bloc, întrucât s-ar fi rătăcit. Mergând împreună la un film, s-a oprit deodată pe trotuar cu aerul unui om în pragul unui atac de cord, apucându-mă de mână: „Un harap! Un harap...”. Văzuse un negru înalt de aproape doi metri. Existau pe atunci studenți de culoare în București. Bursele primite le îngăduiau să intre în noul café-bar de la parterul blocului „Malaxa” de pe Bulevardul Magheru, în spatele Bisericii Boteanu, local căruia i se spunea Katanga.

Povestea statuii lui Stalin din Herăstrău

Una dintre consecințele Congresului al XXI-lea al PCUS, în România, a fost schimbarea numelui a două dintre cele opt raioane în care era împărțit Bucureștiul: „I.V. Stalin” și „Gheorghe Gheorghiu-Dej”. Cealaltă consecință, dispariția de pe soclu, într-o noapte de toamnă târzie, pe furiș, fără nicio explicație, a statuii lui Stalin de la București, într-un mod asemănător aceuia în care dispăruseră în 1948 statuia regelui Carol I din Piața Palatului și cea a lui Ion C. Brătianu din Piața Universității. Îmi aminteam statuia care, la intrarea în Parcul Herăstrău (fost „Regele Carol al II-lea”), îl înfățișa pe „părintele popoarelor” în manta militară cu poalele umflate de vânt, poleit în culoarea aurului, întrucât fusesem dus de mama de mai multe ori la Șosea. Povestea acelei statui lângă care s-a desfășurat, pe 9 martie 1953, mitingul de doliu prilejuit de moartea lui Stalin, în Piața I. V. Stalin (fostă „Adolf Hitler”) din București, din capătul Bulevardului I. V. Stalin, la intrarea în „Parcul de cultură și odihnă «I.V. Stalin»” din raionul I. V. Stalin, am aflat-o însă mai târziu. Pentru ridicarea ei s-a organizat în 1950 un concurs la care și-au prezentat machetele vreo 20 de sculptori, juriul fiind prezidat de Ana Pauker. Favoritul competiției era sculptorul Constantin Baraschi, despre care se șoptea că ar fi început să modeleze cu câteva luni înainte de lovitura de stat de la 23 august Monumentul ostașului sovietic eliberator, dezvelit în Piața Victoriei în 1946, în prezența regelui Mihai. Din prudență, Ana Pauker a recurs la opinia unui sculptor rus, Nikolai Tolski, foarte apreciat de Stalin, ale cărui lucrări înfățișându-l pe generalisim împodobeau multe orașe din Uniunea Sovietică. Spre surprinderea juriului, Tolski a optat pentru macheta adusă de sculptorul Dimitrie Demu. A doua machetă aleasă aparținea lui Dorin Lazăr și avea să fie ridicată în Brașovul devenit din 1950 „Orașul Stalin”.

Sculptorul a fost păcălit de regim

Statuia lui Stalin din București a fost turnată la fostele Uzine Malaxa și urcată apoi pe soclu, în 1951. Dimitrie Demu a fost întrebat asupra pretențiilor sale bănești. A cerut 50 de milioane, în speranța că va primi jumătate din această sumă sau măcar 15-20 de milioane. Surprinzător de culantă, Ocârmuirea nu s-a tocmnit, artistul încasând toți banii. Numai că lucrul acesta se petrecea cu puțin înainte de reforma monetară „Stabilizarea” din februarie

1952. Raportul dintre vechea și noua monedă era de 1/20, ceea ce ar fi însemnat pentru autorul statuii 2,5 milioane de lei noi. Însă scopul „stabilizării” era să lovească în cei care aveau bani puși deoparte, astfel încât suma convertibilă era infimă; una și aceeași pentru toată lumea. De pe urma statuii lui Stalin sculptorul s-a ales cu echivalentul costului unui costum de haine sau a două-trei mese la restaurant. În anii '60 s-a refugiat în Occident, unde a publicat și o carte, „Sous le sourire de Stalin”.

Escrocherii „artistice” celebre în epocă

La câteva luni după „Stabilizarea” din 1952, un escroc a cerut unui gipsar să-i toarne câteva seturi de statuete, de mărimea unor bibelouri, înfățișându-i pe „clasicii” doctrinei comuniste: Marx, Engels, Lenin, Stalin. Făcând rost de o Pobeda condusă de un complice îmbrăcat, ca și el, în haină lungă de piele, escrocul se ducea la sediul raional sau regional de partid când știa că avea loc o plenară locală, trecea de portar cu un „Noroc bun, tovarășe!”, intra în sală, urca la tribună, întrerupându-l pe vorbitor, scotea din geantă și așeza la vedere cele patru statuete de gips, anunțând că partidul a hotărât să le răspândească în serie largă, în așa fel încât să nu lipsească din niciun sediu PMR și din nicio casă de activist... Întreba cine și cu câte comenzi se înscrie, strângea banii, îi lăsa în dar cele patru mostre primului-secretar, îi arunca în treacăt portarului același salut, se suia în Pobeda și dispărea... Cei doi au fost prinși din întâmplare. Trăgând la Hotelul „Minerva” din centrul Craiovei, ceruseră masa în cameră, iar picolul care-i servise fusese surprins să vadă teancuri de bancnote de 1, 3, 5, 10, 25 și 100 de lei așezate pe covor. Îi spusese responsabilului, iar acela chemase Miliția.

Altă escrocherie „artistică” de proporții s-a produs în 1957. Un muzeograf al Galeriei Naționale a sustras peste 20 de lucrări de Nicolae Grigorescu, înlocuite cu falsuri executate de el, pe care le-a vândut cu sume de până la 5000 de lei. Dintr-o consignație, G. Călinescu a cumpărat două dintre acestea, iar compozitorul Marțian Negrea a dat 10.000 de lei pe alte pânze măsluite. Descoperit un an mai târziu, falsificatorul risca să fie condamnat la moarte: o lege din 1958 pedepsea cu glonțul orice prejudiciu adus „avutului obștesc” de peste 100.000 de lei. Legea nu putea fi aplicată retroactiv, așa încât a primit 20 de ani de închisoare.

Isteria propagandistică: Gagarin-Laika-Tereskova

Pe 12 aprilie 1961, ieșiți mai devreme ca de obicei din tipografia fostului palat „Universul”, vânzătorii de ziare strigau pe Strada Brezoianu și pe Bulevardul 6 Martie: „Ediție specială! Ediție specială! Ia «speciala»! Ia cu primul om în Cosmos! Ia cu Gagarin, neamule!”... Rușii nu conteneau să se laude cu progresele lor tehnologice, în special cu „cuceririle Cosmosului”. În 1957 trimiseseră în spațiu o cățelușă, Laika, fotografiată și răsfotografiată. Acum zburase în Cosmos primul om, Iuri Alexeevici Gagarin, un tânăr surâzător purtând o cască asemănătoare cu căciulile de piele cu clape, care acoperea aproape întreaga foaie volantă a „ediției speciale”. Câțiva ani mai târziu, Gagarin își pierde viața într-un accident aeronautic. Până atunci mai zburaseră în Cosmos maiorul de aviație Titov și Valentina Tereșkova, „prima femeie-cosmonaut din lume”. În 1961, Moscova continua să fie pentru români, adică pentru Ocârmuirea lor, ceea ce fuseseră altădată Constantinopolul sau Parisul, deși se pregătea în mare taină derusificarea. Porneau spre Moscova sau Leningrad, întocmai ca în anii '50, dar în număr mult mai mic, oameni selectați după criteriul „originii sociale sănătoase”, trimiși să studieze ori să se specializeze în „țara cea mai înaintată din lume”. Existaseră români get-beget care își botezaseră copiii Serghei, Igor, Liudmila, Svetlana (numele fiicei lui Stalin), după cum alți părinți, în epoca interbelică, îi botezaseră Adolf, după Hitler, sau Benito, după Mussolini, nenorocindu-i pe viață. Ce încredere puteau să prezinte pentru regim un Adolf Ionescu sau un Benito Popescu?...

Avantaje și dezavantaje ale mariajului cu rusoaice

Erau expediați în Uniunea Sovietică licențiați în vederea „aspiranturii” – un soi de masterat rusc – sau pentru dobândirea titlului de „candidat în științe”, echivalentul doctoratului, noțiune abolită. Deși suna bizar, chiar absurd („candidat în științe”), terminologia academică sovietică fusese adoptată în România și menținută timp de peste un deceniu. O diplomă universitară sau un titlu de „candidat în științe” aduse din URSS constituiau un ascendent politic și profesional. Un atu în plus era căsătoria cu o rusoaică luată de la Leningrad sau de la Moscova. Unii români trimiși la studii în „Uniune” reveneau acasă cu femei frumoase, educate, stilate, provenind din familii constrânse să accepte comunismul ca pe o fatalitate. Pentru ele, căsătoria cu un român constituia o soluție. În URSS era o criză acută de locuințe, lipsuri alimentare, promiscuitate, războiul împuținând numărul bărbaților tineri și maturi... Alții se întorceau cu foste colege, comsomoliste care frecventau Ambasada sovietică. Peste câțiva ani, mariajul cu o rusoaică devenea handicap profesional și politic, consecință a derusificării și a rusofobiei oficiale, cei cu neveste aduse din Uniunea Sovietică fiind marginalizați treptat. Unele perechi s-au destrămat, femeile întorcându-se acasă ori rămânând aici să-și crească copiii româno-ruși. De unde erau poftite pretutindeni, la manifestări publice sau petreceri particulare, rusoaicele au început să fie evitate, apoi ținute ostentativ la distanță, după care s-a vorbit tot mai puțin despre ele, oamenii mai tineri neștiind că a existat în România o modă a căsătoriilor cu rusoaice.

Adio, hipodrom

Cu un an și jumătate înainte ca statuia lui Stalin să dispară de pe soclu, a fost dezvelită statuia lui Lenin din fața Casei Scânteii, pe 21 aprilie 1960, cu mare pompă. Încă mai exista Hipodromul din București, înjumătățit în 1950, când a apărut proiectul Casei Scânteii, pe spațiul pistei de trap, rămânând cea de galop. Hipodromul era o rămășiță a Bucureștiului de altădată, într-un oraș monoton, sărac în spectacole și distracții. În ajunul curselor, într-o bodegă de pe Șoseaua Filantropia, se strâneau în jurul driverilor inițiații dornici să afle ponturile din ziua respectivă. Seara, după alergări, aceiași pariori se adunau în două mici localuri din Băneasa: „La Brotăcei”, a cărei specialitate erau puii de baltă, și „La Călătorul”, unde interpretau cântonețe trei chitariști. În apropiere, pe suprafața cartierului Aviației, era mahalaua cu rămășițe rurale unde locuiau grăjdari, șelari, potcovari, jochei și rânđași de la Hipodrom.

În ziua de 21 aprilie, premergătoare aniversării lui Lenin, i-a fost dezvelită statuia în prezența lui Gheorghiu-Dej și a celorlalți fruntași comuniști. Au fost aduși mii de oameni, elevi, studenți, pionieri. Pentru opera sa, sculptorul Boris Caragea a fost remunerat cu un milion de lei, echivalând cu prețul a 20 de automobile. Ocârmuirea nu putea accepta un Lenin contemplând cursele de trap ale Hipodromului din București, veghind la buna lor desfășurare de la înălțimea soclului său de granit conceput de arhitectul Horia Maicu, astfel încât în

toamna acelui an s-a desfășurat ultimul derby. Au venit atunci să-și ia adio de la Hipodrom femeile care își etalaseră frumusețea și rochiile în tribunele sale, vechii spectatori, misiții, pariorii pătimiși, între care se prenumăra actorul Grigore Vasiliu-Birlic.

Lica Gheorghiu la concurență cu Emanoil Petruț și George Vraca

La începutul anilor '60 învățam la Școala elementară nr. 5 de pe Calea Victoriei. Mergeam la un coleg care locuia într-un bloc interbelic din spatele Bisericii Albe, pe mâna stângă. „La noi în bloc vine Gheorghiu-Dej la...”, mi-a spus el și a pronunțat numele actriței E.G. Văzându-mă neîncrezător, a adăugat marca mașinii cu care sosea Dej: un Buick. Coborând sau urcând la colegul meu, văzusem numele actriței pe ușa unui apartament de la etajul 1 sau 2, însă destăinuirea lui îmi părea o fantezie. Am aflat după două decenii că legătura lui Gheorghiu-Dej cu actrița E.G. constituia o realitate și chiar un fapt de notorietate.

La începutul anilor '60, Lica Gheorghiu, fiica lui Dej, interpreta în două filme principalele roluri feminine; aveau să fie și ultimele. În „Lupeni '29” (grevele minerilor din Valea Jiului) și în „Tudor”, unde Emanoil Petruț îl întruchipa pe Vladimirescu, iar un George Vraca ușor obosit, pe banul Grigore Brâncoveanu. Întrebat de un ziarist sau de o ziaristă străină dacă Lica Gheorghiu are talent, un specialist în filmologie a răspuns: „Nu știu dacă are talent, însă are cei mai frumoși ochi din lume”. Replica l-a propulsat în fruntea Consiliului Cinematografiei.

Până pe la mijlocul anilor '50, filmele turnate în Apus, îndeosebi cele engleze și americane, erau extrem de rare în România, excepție făcând cele italiene aparținând curentului neorealist. Acestea înfățișau medii paupere, promiscue, zguduite de „conflicte sociale”, motiv pentru care fuseseră proiectate la vremea lor în București și în marile orașe din țară „Hoții de biciclete”, „Nu-i pace sub măslini”, „Se cutremură pământul”, „S-a furat un tramvai”, „Rocco și frații săi” – interzis minorilor, la care adolescenții se cățărau pe gardurile sau pe zidurile grădinilor de vară ca să poată vedea o scenă de viol cu Renato Salvatori și Annie Girardot. În deceniul următor se aduceau tot mai multe filme din Occident. Mai întâi a fost seria „Când

comedia era rege”, cu actorii filmului mut, apoi westernuri și musicaluri americane precum „Cei șapte magnifici” sau „Șapte mirese pentru șapte frați”, fastuoase pelicule franțuzești istorice ca „Miracolul lupilor”, unde Jean Marais o avea parteneră pe Michèle Mercier, „Contele de Monte Cristo”, cu peisaje superbe și cu valurile Mediteranei...

Derusificarea oficială și respingerea planului Valev

Pe 15 septembrie 1963 – eram elev în clasa a șasea , în prima zi de școală, directorul a venit să ne întrebe dacă vrem să învățăm în continuare rusa sau altă limbă străină. Aproape toți am optat pentru franceză. În aceeași toamnă dispăreau din programele radio emisiunile de limba rusă, inclusiv „Să învățăm limba rusă cântând”; se desființau Librăria „Cartea Rusă”, Institutul „Maxim Gorki”, Muzeul Româno-Rus, condus de „Prințul Roșu”, cum i se spunea scriitorului Scarlat Callimachi, autentic os domnesc, descendent a patru domnitori, om cu vederi militante de stânga mărturisite încă din epoca interbelică...

Scrierea cuvântului România (și a derivatelor sale) revenea la â, privilegiu deținut timp de un deceniu, după reforma ortografică din 1953, doar de tricourile sportivilor participanți la competițiile internaționale și de vagoanele de cale ferată care treceau granița.

Direct proporțional cu derusificarea oficială, sporea rusofobia, până atunci mocnită, întărită de un incident recent: Planul Valev. Lansat de Hrușciov prin glasul unui economist sovietic, Valev, proiectul acesta de „integrare” suprastatală atenta la suveranitatea națională a țărilor din Tratatul de la Varșovia. Potrivit Planului Valev, România ar fi devenit parte dintr-o regiune transnațională formată împreună cu Bulgaria și Republica Sovietică Socialistă Ucraina. La începutul anului 1964 s-a dat un răspuns tranșant acestei perspective în „Viața economică”, numărul respectiv fiind citit ca un bestseller și trecut din mână în mână. Autorul articolului, un remarcabil specialist, fost legionar, demonta eșafodajul colegului său sovietic, respingându-l. Cu câteva luni înainte, liderul est-german Walter Ulbricht, sosit la o consfătuire la București, spusese că muncitorul din țara sa este unul superior și trebuie hrănit, îngrijit și îmbrăcat mai bine decât cel din alte țări „socialiste”. Afirmția lui Ulbricht era tot un reflex al acelui proiect care îi hărăzea României profilarea pe agricultură, iar Bulgariei pe zarzavaturi. Apoi nu s-a mai pomenit nimic despre Planul Valev.

Au dispărut până și solistele rusoaice

Victime ale derusificării, dispăreau din emisiunile muzicale două soliste. Prima, Alla Baianova, provenea dintr-o familie de emigranți ruși refugiați din calea revoluției bolșevice. Avea o voce superbă, iar pe la sfârșitul anilor '30 bărbații o considerau cea mai frumoasă femeie din București. Cânta, cu inerentul accent rusec, „Trăiesc o zi frumoasă” sau „Intră lună pe fereastră”, slagăr osândit inițial pentru „intimism”. Măsura glasului său o dădeau însă vechile cântece și romanețe rusești, „Nocinaia raglada”, „Ciubcik”, „Paslednâi cias” și, desigur, „Occi ciornâie”, interzis în Uniunea Sovietică, întrucât era un fel de imn al rușilor albi din diaspora, dar îngăduit în România.

Cealaltă solistă era o tânără de 23-24 de ani, sosită recent în țară, măritată cu un inginer care studiasse la Moscova. Însă Ilinca Cerbaceff, fiică a fostului secretar al Ambasadei Imperiale Ruse la București, continua să cânte nestingherită, întrucât pronunția ei românească era fără cusur.

Restaurantele erau pline

Existau încă din anii '50 în București două baruri de noapte cu program artistic deschise până în zori: „Melody”, în subsolul blocului „Aro” de pe Bulevardul Magheru, și „Continental”, în subsolul altui bloc, pe lângă Biserica Rusă, prăbușit la cutremurul din 1977. La restaurantul „Continental”, unde cântase Maria Tănase, cânta Ioana Radu, acompaniată de un viorist și de

un acordeonist, iar la „Cina”, Gigi Marga. În alte restaurante cântau Willy Donea, Alin Noreanu, Mara Ianoli, Luminița Cosmin... Muzica epocii era lirică, vapoasă, caldă. În drum spre Ceasul de la Universitate, cel mai popular loc de rendez-vous din București, femeile fredonau „Să alergi cântând la întâlnirea ce ți-a dat”, compoziția lui Ion Vasilescu, interpretată atât de Aida Moga, cât și de Teodora Lucaciu, soprană a Operei.

Seara, restaurantele erau pline, inclusiv cele de lux, cu rigori de etichetă și remiză de 12%. Se petrecea cu plăcere, dar și cu metodă, părinții învățându-și fiii ajunși la majorat să evite „distilatele”, adică lichiorul, votca sau coniacul, și să bea cu măsură vin și bere. Dacă patru prieteni mergeau la restaurant într-o seară, unul bea ceva mai puțin, îngrijindu-se să verifice nota și apoi să îi ducă pe ceilalți cu taxiul acasă, sarcină asumată prin rotație. Inițiații nu duceau paharul la gură înainte de scăpătutul soarelui, deoarece, șușoteau ei, „cine se îmbată de dimineață nu vede frumusețea zilei”. Prilejurile de petrecere erau multe, începând cu onomasticile și sfârșind cu câte-o înmormântare a burlăciei, soldată cu un chef prelungit, la care muzicanții cântau:

Bun rămas, prieteni dragi de beție,

Nu vă pară rău dacă vă părăsesc;

Azi v-anunț marea mea bucurie:

Mă însor cu fata pe care-o iubesc...

Șoferii de duminică

În 1963 a avut loc prima ediție a Festivalului de muzică ușoară de la Mamaia, retransmis de Televiziune, la Teatrul de Vară, ridicat lângă hotelurile „Parc” și „Perla”, alte edificii-simbol ale regimului, înconjurate de hoteluri de patru etaje, de magazine, restaurante și braserii proiectate de arhitecți de școală interbelică. În prima seară a festivalului, Ioana Radu a cântat o nouă romanță „Mă simt mai tânără ca niciodată”, apoi au urcat pe scenă Luigi Ionescu, Margareta Pâslaru, Gigi Marga, Constantin Drăghici, unul dintre primii soliști refugiați în Occident, bucata sa „Pe litoral mi-a rămas inima”, dispărând pentru totdeauna din repertoriu...

Din același an, odată cu primele importuri de automobile din Occident, mașina redevenea certificat de prosperitate și prestanță socială. Mulți oameni își neglijau îmbrăcămintea sau își rupeau din banii de mâncare pentru a ajunge să parcheze în fața casei un Fiat 1100 sau un Renault Gordini. Apăruse expresia șoferi de duminică, întrucât noii proprietari de mașini continuau să meargă la serviciu cu tramvaiul sau cu autobuzul, folosind automobilul doar în ultima zi a săptămânii și în concediu. Mașina era tratată ca un fetiș și era pururea curată. O zgârietură, o îndoitură a barei de protecție sau un stop spart în urma unei frâne bruște declanșau în plină stradă scene de furie sau de isterie. La birou, la bodegă, la petreceri de familie se căuta cu patimă răspuns la o întrebare care părea insolubilă: unde e locul femeii? La volan sau la cratiță?... Turiștilor străini, încă rari, care soseau în România, prețul benzinei li se părea deosebit de mic: 1,50 lei litrul. Motorina, folosită pe atunci la puținele mașini cu motoare diesel, costând 46 de bani.

Vrăjitoarea Laila: „Ai un băiat; ajunge scriitor”

Mergeam uneori pe la fosta noastră locuință din Calea Rahovei. Nu mai trecea prin mijlocul străzii trenul de Giurgiu, care pornea din Dealul Spirei; șina fusese scoasă, dispăruseră bariera și cantonul feroviar aflate mai sus de Chirigiu. În curtea unde locuisem era parcat acum un Wartburg cu trei cilindri, cu un cruciat în email pe claxonul din mijlocul volanului. Îl cumpărase colonelul Caracaș pe când nu se mai importau Fiaturi. Nunțile începeau tot cu îmbrăcatul miresei, în sunete de vioară, acordeon și țambal; finii continuau să se ducă, de Paște, cu ploconul la nași, sărutându-le mâna, copiii mai umblau cu colindul înainte de Crăciun, cu Steaua împodobită după datină, iar de Anul Nou, în ziua de Sfântul Vasile, cu sorcovitul. Lemnele și cărbunii se aduceau toamna de la depozit tot cu camionul cu cai. Răceala se trata tot cu ventuze, mai existau descântătoarele care „făceau cu ulcica” pentru măritat, dătătoare cu bobii, cărturărese, ghicitoare-n cafea... Avea să-i sporească uneia faima fostul ilegalist și primar al Capitalei, Constantin Doncea. Uitându-i-se în zațul ceștii băute, femeia i-a spus: „Îți moare dușmanul!”. Peste câteva luni, Gheorghiu-Dej pleca într-adevăr pe lumea cealaltă. În Bucureștiul de la cumpăna deceniilor șase și șapte, o ghicitoare elevată era Laila, indiană autentică, grafoloagă la care uneori recurgea și Miliția pentru cazuri încâlcite. Locuia lângă Spitalul Brâncovenesc și primea îmbrăcată după moda vremii – în 1959 în „pantaloni pescăresc” – așezată pe o sofa. Taxa era de 25 de lei. Vorbea lapidar și intuia femeile care se îndoiau de capacitățile sale, întrebându-le calm: „De ce ai mai venit la mine?!...” Nu pregetau să îi calce pragul, cu discreția și precauțiile de rigoare, femei din

lumea mare a timpului, inclusiv neveste ori fiice ale unor demnitari. Pe când autorul acestor rânduri avea șase sau șapte ani, Laila i-a spus, între altele, mamei sale: „Ai un băiat; ajunge scriitor”.

Chermeze la Mogoșoaia

Lăsați secului era prilej de petrecere cu rude și prieteni începută cu icre, țuică, telemea, ouă umplute și sendvișuri pe franzela „București”, copie fidelă a baghetei franceze. Înaintea desertului apărea tava de plăcinte cu răvașe, fiecare mesean citindu-și cu voce tare catrenul. În noaptea dinspre 6 decembrie copiii își lăsașu ghetete la ușă pentru darurile aduse de Moș Nicolae, iar de Crăciun gazdele și musafirii cântau colinde și „O, brad frumos!” lângă pomul împodobit cu globuri, artificii, beteală și fondante învelite în staniol. Revelioanele erau petrecute acasă, la restaurant sau la munte. La cele de snobi, de medici, de intelectuali cu pretenții, se beau cocktailuri și whisky cu gheață, se fuma Chesterfield și Pall Mall fără filtru și se dansa twist. În duminicile de primăvară și în cele de toamnă lumea ieșea în afara orașului. Pentru a ajunge la Mogoșoaia, două - trei familii sau un grup de prieteni luau din București Noi, de la capătul tramvaiului 6, un autobuz care îi lăsa lângă „muzeul de artă brâncovenească”, noua denumire a palatului fost al Marthei Bibescu. Unii îl vizitau, ascultând explicațiile ghidului, alții se plimbau prin parcul înconjurător unde apăreau uneori, stârnind senzație cu țipetele lor scurte și penele înfoiate în evantai, păunii din crescătoria de lângă serele palatului. Excursioniștii străbăteau lunga alee umbrită de arbori bătrâni care trecea prin dreptul cavoului unui prinț răposat în secolul al XIX-lea și ieșeau prin poarta de miazăzi a

parcului, căutând loc de întins păturile pe iarbă, pe malul Colentinei. Scoteau din sacoșe mâncarea, sticlele de vin, sifoanele grele cu mâner de metal pe care mulți nu pregetau să le ia în aceste plimbări, prânzeau, jucau volei, ascultau la un radio cu tranzistori meciurile, iar pe la scăpătat își strâneau lucrurile și se îndreptau către stația de autobuz.

Bere, limonadă, mititei

În pădurea Pustnicul din stânga șoselei de Urziceni nu mai exista de mult nici un schit însă funcționa un bufet cu bere, limonadă și mititei. Din aceeași șosea se putea ajunge atât la Mănăstirea Cernica și lacul din jurul ei, cât și la Mănăstirea Pasărea, romantic sat monahal de maici, de pe malurile altui râu. La mănăstirea Căldărușani și lacul care îi aparținuse altădată în întregime se ajungea cu trenul, până la Greci sau Moara Vlăsiei - care se numea încă Moara Săracă, pe un drum de țară prăfuit de patru - cinci kilometri. Alți excursioniști se suiau într-unul din trenurile care plecau din Gara de Nord înspre Ploiești, coborau la Buftea, traversau calea ferată și apucau către o latură a lacului cu vedere, atât spre butaforiile studioului cinematografic, cât și spre parcul cu vegetație densă, înconjurat de un gard înalt de sârmă, în care se găsea fosta reședință a prințului Barbu Stirbey, devenită casă de protocol a Ocârmuirii. Acolo semnase Alexandru Marghiloman în 1918 o pace umilitoare și efemeră cu Germania, iar Gheorghiu-Dej și Hrușciov iscăliseră în 1958 acordurile de retragere a trupelor sovietice din România. Apoi plecaseră, cu trenul regal, la o vânătoare organizată în nordul Transilvaniei, la Lechința, unde Hrușciov descoperise un vin pe gustul lui - alb, foarte sec, Steininger; un soi plantat cândva de sașii de lângă Bistrița, dispărut de câteva decenii...

Alfa Romeo, Lancia, Jaguar și Rolls pe Magheru

Bulevardele Bălcescu și Magheru, care leagă Piața Universității de Piața Romană, ajunseseră la începutul anilor '60 ceea ce fusese Calea Victoriei înainte de război: principala arteră de plimbare și târguiești din București. De-a lungul lor se găseau numeroase magazine și localuri, luxoasele cinematografe „Aro” și „Scala” (rebotezate „Patria” și „Republica”), cu o capacitate de aproape o mie de locuri, hol, garderobă, foaier și fotolii capitonate cu pluș vișiniu sau albastru; săli de premieră în jurul cărora roiau vânzătorii de bilete cu suprapreț. În imediata apropiere erau hotelurile Lido și Ambassador, unde au locuit, succesiv, cu prilejul turneelor sau al filmărilor în România, Sara Montiel, Charles Aznavour, Jean Marais, Marina Vlady... Din 1963, între cele șase - șapte automobile parcate în fața acestor hoteluri, apărea câte un Alfa - Romeo 2600 cu două portiere, profil aerodinamic și ceas de viteză indicând incredibila cifră de 240 de kilometri la oră, câte o Lancia Zagatto imensă sau un Jaguar cu spițe la roți și bord din lemn. Unii trecători, îndeosebi adolescenți și tineri, se opreau dându-le ocluri admirative, surprinși să constate că proprietarul Alfei cu număr de Milano sau de Torino coboară sau ridică geamurile mașinii printr-o simplă apăsare de buton. La fel de târcolit era vreun Rolls naufragiat în parcare hotelului Athènes Palace de lângă fostul palat regal sau Studebakerul vreunui om de afaceri occidental care se aventurase cu un asemenea vehicul pe șoselele din sud- estul Europei.

Goga pentru toți

În iulie 1964 au fost eliberați deținuții politici. Câteva luni mai târziu a venit într-o seară la noi acasă istoricul Vasile Netea (*foto stânga*), care fusese închis. Era un bărbat de 50 de ani, de statură mijlocie, robust, ardelean din Reghin sau din apropiere, cu un glas baritonal. Nu părea marcat de umilințe sau înfrânt. Evoca intelectuali și oameni politici interbelici pe care îi cunoscuse, mărturisindu-și deschis patriotismul. Spre sfârșitul mesei, pe la ora 10 sau 11, după câteva pahare de vin, a început să declame din Goga (*foto dreapta*):

Sus la crâșmă-n Dealu Mare

De trei zile țin soborul.

De trei zile beau și-mi zice,

Din lăută, Lae Chiorul.

Eram fermecat de omul acela care recita atât de frumos, rezemat comod - cu aerul unui domn - în speteaza scaunului. A doua zi i-am cerut bani tatălui meu și am cumpărat de la

librărie un volum cu versuri de Goga editat în colecția „Biblioteca pentru toți”, în care am regăsit versurile scandate de Netea, citindu-le și recitindu-le până le-am învățat pe de rost.

Bomboane cubaneze la criza rachetelor

Profesoara de franceză ne recomandase un film, „Umbrelele din Cherbourg”, în care dialogurile erau cântate pe muzica lui Michel Legrand, adăugând că, deși subiectul nu era pentru vârsta noastră, aveam prilejul, văzându-l, să deprindem o bună pronunție a limbii. Altădată ne arătase un „Paris Match”, adus în număr limitat la câteva chioșcuri de Difuzarea Presei, deopotrivă cu „Le Monde”. Până atunci, singurul cotidian francez îngăduit la București era ziarul comunist „L’Humanité”, citit de oameni cu vederi politice contrarii, ca sursă de lectură în franceză și pentru faptul că oferea mult mai multe informații externe decât presa regimului. Intrând într-o duminică în plăcintăria din fosta „Café de la Paix”, de pe Calea Victoriei, am surprins doi bătrâni costelivi îmbrăcați sărăcăcios vorbind franțuzește; unul ținea în mână un exemplar mototolit din „Les Lettres Françaises”. Erau aduse de-acum din Occident nu doar ziare și reviste, ci și parfumuri, stofe, pulovere, băuturi, țigări, cutii de Coca-Cola și pachete de gumă de mestecat cu cinci „lame” înăuntru, considerate, până nu demult, stereotipurile decăderii americane. Trecuseră doi ani de când copiii erau bucuroși să mănânce bomboane cubaneze din trestie de zahăr, colorate viu, în formă de inimioară, ambalate în mici cutii de carton costând un leu și 50 de bani.

Era pe vremea crizei din Caraibe, când Hrușciiov, încercând să amplaseze în Cuba rachete nucleare, se lovise de opoziția fermă a președintelui Kennedy. Propaganda vorbea întruna despre „eroicul popor cubanez” și de Fidel Castro. În octombrie sau noiembrie '62 fusese montată o „demonstrație” de protest a studenților în fața Ambasadei Americane de pe strada Dionisie Lupu, manifestanții răcnind lozinci antiimperialiste și distrugând două sau trei automobile. După câteva decenii a ieșit la iveală faptul că Ministerul de Externe le comunicase atunci diplomaților americani că mascarada respectivă era organizată exclusiv la presiunea rușilor și îi prevenise să nu lase parcate în fața ambasadei decât mașini uzate, întrucât ar fi fost păcat să se prăpădească vreun Lincoln sau Cadillac.

Cenzura funcționa impecabil

Apăruseră în București încă două edificii-simbol: Pavilionul expozițional din Piața Scânteii, construit pe locul fostei piste de trap a Hipodromului, proiectat de arhitectul Ascanio Damian, și clădirea Circului de Stat din Șoseaua Ștefan cel Mare, unde dresoarea Lidia Jiga avea să fie sfâșiată de un leu sub privirile îngrozite ale spectatorilor. Pavilionul din Piața Scânteii a fost înălțat în vederea celebrării încheierii colectivizării forțate, praznic la care au fost aduși 11.000 de țărani, atâția cât pretindea regimul că fuseseră împușcați în timpul răscoalelor din 1907. În rândul întâi al tribunei, așezat nu departe de Gheorghiu-Dej, a luat loc Tudor Arghezi. După câteva luni, cupola pavilionului se răsucea înspre interior, prilej să se spună că a fost concepută spre a fi: „Vara-pălărie;/ Iarna-farfurie”. O anchetă a exclus varianta sabotajului. Fenomenul fusese consecința unei erori de proiectare. S-a păstrat tăcere atât asupra răsucirii cupolei, evidentă pentru toată lumea, cât și asupra rezultatelor anchetei. În pofida derusificării și a relaxării, Ocârmuirea continua să cultive mânia secretului. Nenorocirea, năpasta, calamitățile naturale, accidente, sinuciderile erau considerate forme de discreditare politică care trebuiau ocluate cu grijă, rămânând în seama cronicii orale. Așa cum se întâmplase, de pildă, în cazul sinuciderii nevestei ministrului Sănătății, Voinea Marinescu, care își curmase zilele cu arma de vânătoare a soțului ei, aflând că acesta trăiește cu o cunoscută actriță (cu care s-a și recăsătorit ulterior).

Zeci de morți într-un accident, două rânduri în ziare

Prăbușirea unui avion abia dacă era menționată într-o notă de câteva rânduri în penultima pagina din „Scânteia” sau din „România liberă”. Doar atât s-a scris și despre marele accident

feroviar din 1963, soldat cu zeci de morți și nenumărați răniți, când un expres de noapte de pe ruta București-Cluj s-a ciocnit lângă Blaj cu o cursă locală.

În toamna anului 1964, într-o duminică de noiembrie cu soare spellb și vânt, pe la ora 11 dimineață a început să se întunece și să se lase peste București o pulbere fină, un soi de funingine cafenie, acoperind străzile cu o peliculă subțire. Cum nu s-a dat în presă nicio explicație aceluia fenomen ieșit din comun, oamenii și-au căutat-o singuri. Unii l-au tălmăcit ca pe o prefață la sfârșitul lumii, alții susțineau că fusese efectul sinuciderii colective a unor savanți germani capturați de ruși la sfârșitul războiului, puși să lucreze pentru ei într-un laborator atomic subteran din Asia Centrală, pe care îl aruncaseră în aer, provocând un cataclism... Se pare însă că era la mijloc un nor de loess adus de vânt din Egipt.

Îmbrăcat în pijama, patriarhul Justinian i-a dat ultima împărtășanie lui Dej

Pe 19 martie 1965 înceta din viață Gheorghiu-Dej, la cinci zile după G. Călinescu, căruia obișnuia să-i trimită câte un coș cu flori în fiecare an de Sfântul Gheorghe și pe care îl vizitase acasă. Locuiau, de altfel, la mică distanță unul de celălalt, în același cartier, Floreasca: G. Călinescu pe Strada Toma Vlădescu, străbătută de tramvaiul 5, Gheorghiu-Dej la vila „Lac”, de unde pornea uneori pe jos, însoțit de câțiva apropiați, înspre „Pescărușul” de pe malul Herăstrăului, celălalt restaurant agreat de el fiind „Parcul Privighetorilor” din Pădurea Băneasa. Întrucât îi plăcea atmosfera de local, nu puneă să fie dați afară ceilalți mușterii, iar la plecare întreba dacă li s-au lăsat chelnerilor și picolițelor bacșișurile convenite. Sugerase deschiderea câte unui bufet în incinta fiecărei fabrici sau uzine, ca să aibă muncitorii unde să bea un rachiu ori o șliboviță înainte de intrarea în schimb sau după ieșirea de la lucru. Au circulat zvonuri despre ajutorul dat de un cârciumar din Galați fiicelor sale, pe când era închis - fostul proprietar fiind răsplătit cu o pensie de 2000 de lei, ca și despre scoaterea din pușcărie a lui Papacostea și numirea sa în fruntea personalului de la „Capșa”. Sosit în 1956 în vizită oficială la București, dictatorul albanez Enver Hodja era indignat, așa cum mărturisește în memorii, să constate - în locul sobrietății proletare la care se aștepta - că „tovarășii români” poartă costume de stofă englezească impecabil croite, umblă în automobile americane și benchetuiesc temeinic. L-am întrebat pe Pavel Mocanu, fost traducător de portugheză al lui Gheorghiu-Dej, ce fel de om era acesta. Mi-a răspuns printr-o comparație: „Am tradus și pentru Dej, și pentru Ceaușescu. Primul te trata ca pe un om, celălalt ca pe o unealtă”. În octombrie 1985 am stat la o masă prelungită, la Mănăstirea Sinaia, cu Sorin Moiescu, nepot de frate al Patriarhului Iustin, devenit, la mijlocul anilor '90, președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție. I-am povestit că îl auzisem la Europa Liberă pe muzicologul George Bălan spunând că, aflat în chinurile sfârșitului, Gheorghiu-Dej ar fi strigat: „Aduceți-l pe Marina!” (numele de familie al Patriarhului Justinian), cu intenția de a se spovedi și împărtăși. L-am întrebat dacă știa ceva în sensul acesta de la unchiul său. Mi-a răspuns: „Gheorghiu-Dej a murit spovedit și împărtășit. Graba a fost însă atât de mare, încât Patriarhul Justinian - fusese luat din așternut - a trebuit să-și pună epitrahilul direct peste pijama și așa s-a urcat în mașină și s-a dus la căpătâiul lui Dej”.

Povești avocățești

La mijlocul anilor '60, oameni de o anumită vârstă și de o anumită condiție, precum medicii, avocații, profesorii, își păstrau conduita, limbajul, manierele, deopotrivă cu unele obiceiuri și gusturi. Ne vizita uneori, cu un telefon prealabil, când avea procese la București, un avocat din Craiova, Vâlceanu. Aducea întotdeauna flori, câte o sticlă de vin înfundat sau de șampanie, bomboane pentru mine sau cea mai scumpă ciocolată, aceea de zece lei, cu un urs de Dorna în basorelief. Om trecut de 40 de ani, burlac cu aspect plăcut, adică prezentabil, cum se zicea pe atunci, purta costume bleumarin și gris-fer lucrate la croitor, de preferință la două rânduri, cu cravată asortată și batistă la buzunar. La Craiova i se spunea „avocatul țiganilor”, întrucât apărase mulți zălatari prinși cu cocoșei, monede de aur cu un număr mare de carate, despre care putea să vorbească cu înlesnirea unui specialist: – Lumea confunda, scumpa doamnă și domnule profesor, napoleonii franțuzești cu „suveranii” reginei Victoria a Angliei, cu efigia ei pe revers, căroră li se mai zice și „cai”, și chiar cu ducații lui Franz Iosif, care sunt cu totul altceva; după cum nu știe că majoritatea cocoșeilor de la noi sunt românești – cu chipul regelui Mihai I.

A fost o emisiune nespus de mare, în 1945, după venirea lui Groza la putere și cu complicitatea lui. Banca Națională, de fapt Mihail Romniceanu,

administratorul Băncii, un liberal inteligent, cu studii la Paris, a recurs la acest subterfugiu ca să nu ne ia rușii tot aurul. O idee genială. Savurând efectul celor spuse, avocatul lăsa să se aștearnă câteva clipe de tăcere, sorbea din pahar, își tampona buzele cu batistă și continua: – Fiindcă a venit vorba de cocoșei... Mi-am amintit de o întâmplare stupidă și tristă. În '59 l-am apărât la Craiova pe unu', un intelectual, săracu', băgat în belea de propriul copil, care venea la școală cu sendvișuri cu salam de Sibiu, cu șuncă de Praga, cu fondante, cu portocale pe care le mânca în recreație. Ce credeți că le spune într-o zi puștiul ăsta colegilor?!... „Tata scoate bani galbeni din pernă și-mi cumpără tot ce vreau”. Copiii au povestit acasă ceea ce auziseră, iar tatăl băiatului s-a pomenit într-o noapte cu un ordin de percheziție, agenții repezindu-se să adune toate pernele din casă. L-am scăpat cu trei ani pe nenorocit. Putea lua șapte. Și dacă nu vă plictisesc, îngăduiți-mi să vă mai spun una; tot cu copii. Un d-ăsta, căpitan sau maior, urma să plece într-o misiune în Grecia și a fost avertizat să nu spună nimănui, nici nevastei, până în momentul plecării, unde se duc. Era detașat, chipurile, la Botoșani. Într-o noapte îi zice însă soției: „Draga mea, o să plecăm, de fapt, la Atena, da' să nu afle cineva ce ți-am spus!”. Femeia îi jură discreție, dar a doua zi îi suflă copilului: „Puișor, noi mergem în Grecia, însă nu trebuie să știe nimeni asta; tu pleci cu mama și cu tata la Botoșani”. Copilul povestește la școală unde o să plece și colegii încep să strige după el: „Uite grecu'! Uite grecu'!”. Și așa s-au dus în... Portul Marsilia misiunea și cariera ăluia. Pe când avocatul își îmbrăca pardesiul în vestibul, condus de tata până la ușă, l-am auzit spunând cu voce scăzută: „A venit o clientă la mine, nevasta unui măcelar care o bătuse crunt peste tot, învinețind-o, necruțându-i nici părțile intime. Vroia să divorțeze. Am trimis-o la Medico-Legal după certificat și la... fotograf; să facă niște poze, format carte poștală, cu locurile maltratate. Să le atașăm la dosar... Mi-am zis că dacă noi, avocații, nu

mai câștigăm, măcar să ne distrăm”. Apoi, cu voce normală: „Permiteți-mi, domnule profesor, să vă mulțumesc încă o dată pentru această seară minunată”.

Teatru, cinema, operetă, schechiuri

Nemaicâștigând bani, oamenii nu aveau nici pentru ce să se zbată sau să alerge. Se duceau la teatru, la cinematograful, la operetă, la revistă, priveau seara la televizor programele de varietăți, cu muzică, dansuri, cuplete și schechiuri în care comicii, îndeosebi Mircea Crișan, strecurau câte-o aluzie: „Mă întrebi, dragă, de ce este gălăgie în curte?... Deoarece copiii tăi și copiii mei se bat cu copiii noștri”. Mai cânta pe scena Operetei tenorul de faima interbelică Ion Dacian. Trecut de 60 de ani, apărea ca pe vremuri, în pantaloni scurți, în Vînzătorul de păsări de Zeller și putea fi văzut trecând prin oraș la volanul unui Mercedes crem adus, probabil, dintr-un turneu. Opereta dădea reprezentații cu casa închisă. Spectacolele erau cu conți, contese, grofi și marchizi, cu văduve vesele și cu arii despre „fetițele vesele de la cabaret” dintr-o Viena sau Budapesta belle-epoque lipsite de orice contingentă cu „prezentul socialist”. La fel era și repertoriul Operei, unde un public elevat și restrâns putea să asculte câțiva mari soliști și să vadă balet montate admirabil. Distracția cea mai frecventă rămânea însă localul de consumație. Dramaturgul Mihail Sorbul pusese în circulație expresia crai vechi de bodegă nouă. Gama bodegilor era variată, începea cu cele de la periferie, unde băutura se mai comanda după vechile porecle: Verde (rachiu de izmă), Adio, mamă!, Te-am zărit printre morminte, iar lăutarii spuneau multe în cântecele lor, precum în cel ieșit după apariția decretului care interzicea și pedepsea întreruperile de sarcină:

Ia ziaru', ia „Scânteia”!

Ia decretu' cu femeia...

Existau și bodegi elevate, între ele una, foarte originală, o locandă liliputană cu pereții împodobiți cu desene de Piliuță, Pucă, Chirnoagă și ale altor plasticieni, gestionată de domnul Jerca, renumit pentru sendvișurile sale preparate și ornate cu multă fantezie, ca și pentru faptul că mușterii statornici puteau să consume pe datorie și să plătească la sfârșitul lunii.

Istorii de bodegă

Bodegi aparte, situate central, erau „Caviar” și „Intim”, unde veneau actori cunoscuți precum Giugaru, Storin, Ion Manu, însoțiți de alții mai tineri care le ascultau cu evlavie povestirile despre frumoasele vremuri de altădată. Discuțiile purtate la o masă de local porneau de la evenimente și întâmplări curente, stabilindu-se apoi analogii și legături cu trecutul care stimulau taifasul.

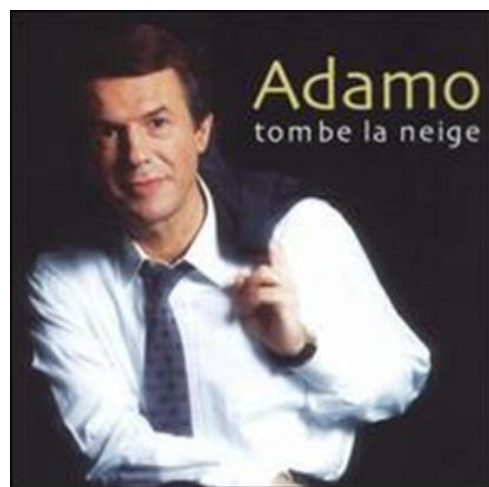
Când a sosit la București Tito, în mai '66, în vizită oficială de prietenie, mulți își aminteau de panoul care îl înfățișa în Piața Romană, în '49 sau '50, cu un satâr mânjit de sânge în mână, deasupra lozincii: „Jos banda de călăi și trădători, în frunte cu Tito, Rankovici, Djilas, Kardelli!”... Pe atunci Stalin îi trimisese lui Tito un chirurg de la Moscova ca să-l opereze; adică să-l asasineze.

Prinzând de veste, Tito a pus să fie omorât medicul, iar când Stalin a telefonat să întrebe cum decursese operația, i-a spus că doctorul răposase după un chef prelungit. Stalin a conchis că nu era de mirare, toți medicii fiind, după părerea lui, niște bețivi; îndeosebi chirurgii.

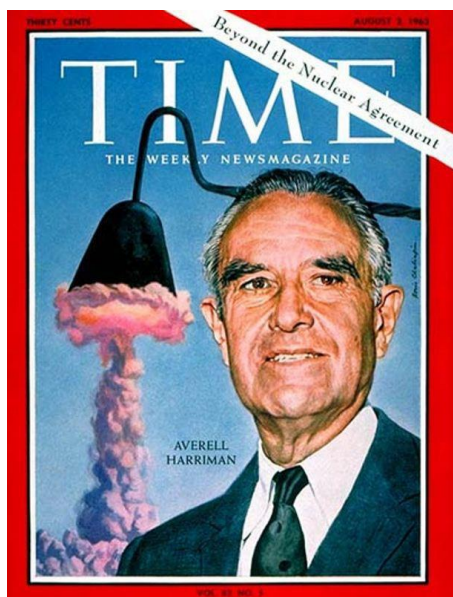
– O gripă te poate omorî, dar îți poate și salva viața, filozofa cineva de la masă. În '53, deși zăcea la pat, bolnav de gripă, Klement Gottwald a plecat totuși la Moscova, spre a fi de față la înmormântarea lui Stalin, pentru ca eventuala sa absență să nu se interpreteze ca gest de nesupunere. Întors la Praga, a murit după trei zile. În schimb, gripa care l-a împiedicat pe Dej să plece la Moscova în 1957, în fruntea delegației care urma să ia parte la aniversarea Revoluției din Octombrie, i-a salvat viața. A plecat în locul său Grigore Preoteasa, care s-a întors la București în sicriu, întrucât avionul cu care s-a dus delegația a avut un accident la aterizare. Episodul cu avionul stimula memoria altcuiva, prin asociație de idei: „Eram sublocotenent în primăvara lui '44. Săriseră doi aviatori americani cu parașuta de pe un Liberator în flăcări, undeva pe lângă Moreni. Ne-am dus să-i arestăm. Unde credeți că i-am găsit? La masă la preotul dintr-o comună. Ciocneau ouă roșii cu popa; era la câteva zile după Paște”.

Între defilarea de 23 august și Adamo

La începutul lui august, Bucureștiul se golea. Orașul părea amorțit. Erau puțini trecători pe străzi, puțini clienți în restaurante și în grădinile de vară. Pe 23 avea loc defilarea. Demonstrații erau adunați dis-de-dimineață, apoi se încolonau și porneau la drum, dirijați și admonestați prin megafoane de instructori așezați la înălțime, pe platformele carelor alegorice: „Mai sus lozinca aia cu cincinalu'! Așa! Ridicați-o și p-aia cu lupta pentru pace! Bun! Alo!... Matale cu potretu' cu tov Apostol! Ține-l, dom-le, vertical, că nu umbli cu prapurele după dric!...” Bucuria celor scoși la defilare și a celor rămași acasă în ziua aceea nelucrătoare erau crenvurștii. În dreptul restaurantelor și al bufetelor de pe traseul manifestanților se scoteau mese cu oale înalte de inox unde sute de crenvurști înotau în apă fierbinte, pescuiți cu clești lungi de metal de chelneri îmbrăcați în alb din cap până-n picioare și de bucătari cu scufii și culioane albe de mărimea unui calpac. Așezați pe dreptunghiuri de carton ondulat, după cântărire, crenvurștii le erau înmânați clienților cu feliile de pâine cerute și cu nelipsitul boț de muștar. Trecuse moda muzicii italiene, care continua să aibă căutare între dactilografe, asistente medicale și fete de cartier. La ceaiuri se dansa pe rockurile lui Johnny Hallyday, pe melodiile dulci ale soției sale, Sylvie Vartan, și pe tangourile lui Adamo. Eram elev la Liceul „Mihail Sadoveanu”. Ieșind într-o seară de ianuarie de la ore, în vreme ce ninge peste pomii desfrunziți de pe Bulevardul Dacia, împreună cu câțiva colegi, o fată a spus: „Ninge ca-n Tombe la neige a lui Adamo”.

Casa lui Auschnitt l-a găzduit și pe ambasadorul american la Moscova

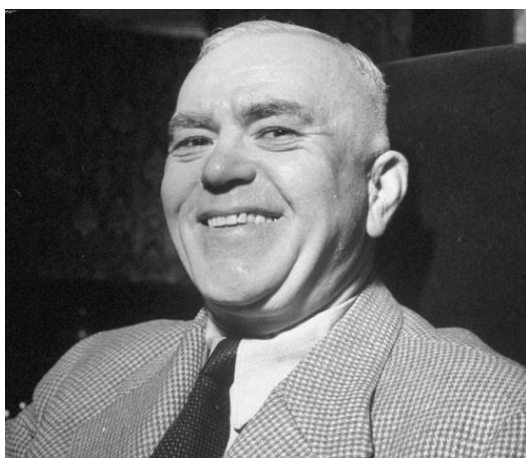

Bulevardul Dacia, peste care ninge prin lumina de spital a neonului, avea o noblețe aparte, ca și Strada Polonă din apropiere, cu vilă, cu lanțuri la intrare, care aparținuse lui Gheorghe Tattarescu, cu alta la fel de elegantă, peste drum, unde funcționa Centrul de documentare medicală, cu vecinătatea Parcului Ioanid și a Grădinii Icoanei, despărțite de o piațetă pavată cu piatră cubică... Porțiune a Bucureștiului rămasă intactă, această latură de oraș era un cartier în înțelesul occidental al cuvântului, scutită atât de vălmășagul centrului, cât și de pitorescul periferiei. Purta, neștirbit, sigiliul epocii interbelice a cărei culme fusese Parcul Jianu, cu imobilele de pe șoseaua omonimă (devenită Bulevardul Aviatorilor) și de pe străzile din stânga și din dreapta sa, dintre Piața Victoriei și Monumentul Eroilor Aerului. Îmi plăcea o casă de acolo cu aspect și dimensiuni de palat și curte cât un parc, care se întindea pe trei străzi, cu copaci stufoși și iarbă grasă lăsată să crească în voie primăvara și vara. Fusese construită de un avocat de viță boierească, Iancu Manu, cu banii adunați din procese. O vânduse pe la mijlocul anilor '30 lui Max Auschnitt. În această casă a petrecut revelionul 1945-1946 fiica lui Averell Harriman, ambasadorul american de atunci la Moscova. Sosise la București împreună cu tatăl ei și cu secretarul acestuia în ultima zi din decembrie 1945, concomitent cu Vâșinski, prim-adjunctul ministrului de externe sovietic, și cu Clark-Kerr, ambasadorul britanic în capitala Rusiei.

Cei trei diplomați formau Misiunea de la Moscova, sosită la București să legitimeze, după o remaniere simbolică, Guvernul Dr. Petru Groza pe care regele Mihai I refuzase să-l recunoască. În ajun avusese loc la Moscova întâlnirea miniștrilor de externe aliați care hărăzea încă o dată România dominației sovietice. Plină de încredere în triumful democrației și în Aliați, protipendada bucureșteană nu bănuia lucrul acesta și se distra ca altădată de Crăciun și de Anul Nou. Într-una din zilele de la începutul lui ianuarie '46, Harriman a venit la o fastuoasă sindrofie din casa lui Auschnitt, care era și vicepreședinte al Asociației „Amicii Statelor Unite”. Noaptea și-a petrecut-o în brațele unei frumoase românce pe care a sfătuit-o să părăsească țara cât mai repede. Două decenii mai târziu, demnitar al administrației președintelui Johnson, Harriman îi evoca lui Corneliu Mănescu plăcutele amintiri pe care i le lăsase Bucureștiul.

Slujba de pomină de la moartea lui Petru Groza

După ce Auschnitt a părăsit țara, casa din Parcul Jianu a devenit locuința oficială a lui Petru Groza, întâi în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, până în 1952, apoi de președinte al Prezidiului Permanent al Marii Adunări Naționale, adică de șef al Statului; funcție decorativă. La primirea ei, Groza ar fi zis: „Am căzut mai sus”. Omul considerat de Stalin „cel mai simpatic burghez din Europa” avea umor. Sosit la un dineu dat de Patriarhul Justinian, i-a șoptit intendentului palatului patriarhal care tocmai îl conducea spre sufragerie pe un alt oaspete („Pe aici, domnule ministru; poftiți, domnule ministru”): „Zi-i: «tovarășe ministru»! Eu sunt singurul domn care a mai rămas în guvernul ăsta”. În 1945, Groza îl însoțise pe generalul Ivan Susaikov, locțiitorul șefului Comisiei aliate de control, în vizită de curtuozitate la Patriarhul Nicodim, unde generalul revenise singur de mai multe ori. Îi plăcea rusa fluentă și elegantă vorbită de patriarh, care studiasse la Kiev, iar în 1917 ne reprezentase Biserica la Marele Sobor de la Moscova.

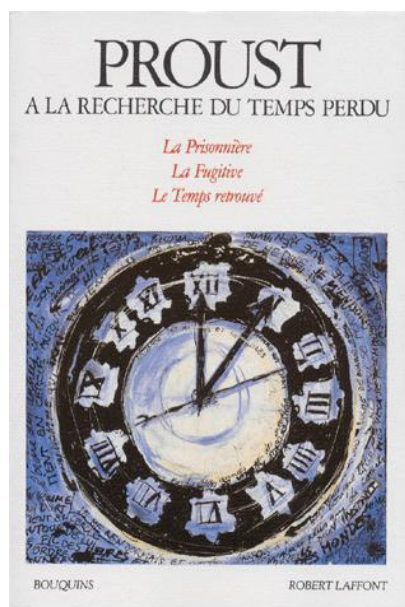
După câteva mese luate împreună, Susaikov i-a dăruit lui Nicodim pentru Patriarhie două camioane americane și două jeepuri Willis. Despre slujba săvârșită la moartea lui Groza în holul fostului palat regal încă se mai vorbea la jumătatea anilor '60. Pe 10 ianuarie 1958, diplomații străini rămăseseră consternați să vadă un alai funerar străbătând Bucureștiul în frunte cu Patriarhul României și cu un sobor mare de clerici, urmat de Gheorghiu-Dej și de ceilalți lideri comuniști. Trena cu ciucuri a mantiei Patriarhului o ducea diaconul Nicanor, șambelanul palatului patriarhal, călugăr care a slujit sub trei întâistătători. Ne-a servit la masă într-o seară, în decembrie 1988, la Căldărușani, când venise acolo Patriarhul Teoctist cu el și cu profesorul teolog Alexandru Ciurea. De vreo 75 de ani, foarte adus de spate, dar sprinten în mișcări și cu ochi vii, părintele Nicanor s-a sprijinit de brațul meu, la plecare, pe poteca înghețată din curtea stăreției, până la mașină. Întrebându-l de unde este de loc, mi-a răspuns: „Din Oltenia”. S-a prăpădit peste doi ani, cam în același timp cu alți doi călugări din generația sa. Mitrofan, ușierul palatului, dădea câte-o replică care făcea apoi înconjurul Arhiepiscopiei. La moartea lui Stalin, de pildă, când protopopii sunau întruna la episcopul-vicar, consternați că trebuie să tragă clopotele, întrebând cum să procedeze, li se spunea mecanic: „După tipic! După tipic!”... „După tipic – a completat părintele Mitrofan – fiindcă răposatul a fost mare tipicar...”. Celălalt monah, Serghie, era un soldat sovietic dezertor. Ascuns multă vreme la un metoc, călugărit apoi, a devenit pivnicerul Patriarhiei. Până în ultima clipă nu a vrut să destăinuie procedeul după care pregătea vinul, luând cu el secretul în mormânt.

Cu Proust la Spitalul Colentina

În februarie 1969, îmbolnăvind-mă de hepatită, am fost internat la Spitalul Colentina. De citit, dar și pentru epatare, am luat două volume din „În căutarea timpului pierdut” de Proust,

așezându-le la vedere pe noptiera de metal de lângă pat, în rezerva pe care o împărțeam cu alți doi pacienți. Fuseseră tipărite și puse în vânzare împreună cu altele două în toamna anului precedent, în colecția „Biblioteca pentru toți”, într-un tiraj de 100.000 de exemplare. Același tiraj avuseseră și alte două cărți scoase tot atunci: „Hristos răstignit pentru a doua oară” de Nikos Kazantzakis și „Cimitirul Buna-Vestire”, romanul-poem al lui Arghezi, copleșitoare apologie a Învierii creștine, minunându-mă și astăzi cum de a putut apărea o asemenea carte pe vremea regimului comunist. A doua zi după internare, la 10 dimineața, a avut loc vizita. Pe ușa rezervei a intrat un mic sobor de halate albe, în frunte cu un bărbat scund, încruntat, încordat, sever, autoritar, cu sprâncene stufoase, ochelari și burtă, urmat de doi medici mai tineri și de o stagiară. Era profesorul Matei Balș, al cărui nume îl poartă acum clinica din Colentina, descendent al mării familii de boieri moldoveni. După ce a schimbat câteva cuvinte cu însoțitorii săi despre starea celorlalți bolnavi, a venit la capul patului meu. Înainte de a spune ceva, a luat una dintre cărțile de pe noptieră, ridicând-o la nivelul ochelarilor ca să citească numele autorului și titlul. I s-au răsucit pupilele îndărătul ochelarilor, după care m-a întrebat: – Dumneata citești Proust? – Da, am răspuns cu tonul cel mai firesc, ca și cum ar fi fost vorba de revista „Cinema” sau de „Urzica”.

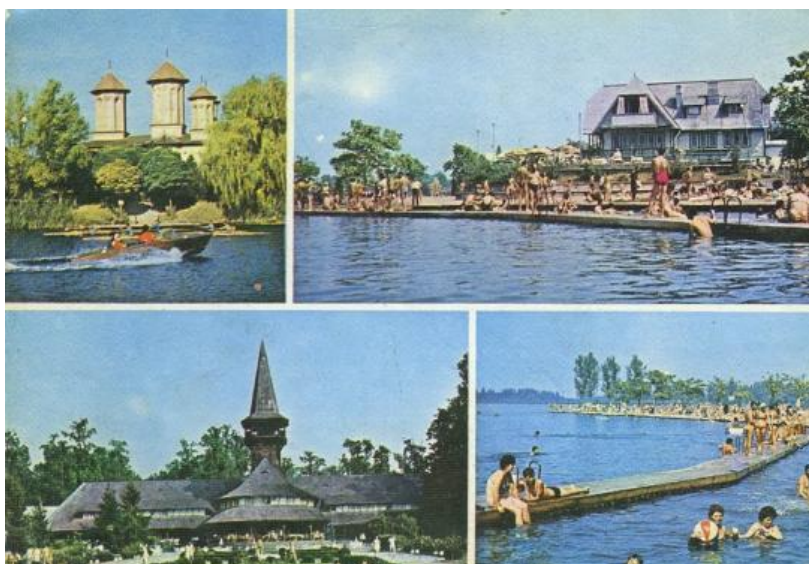

Gestul teribilist de a lua la spital două volume din Proust a constituit pentru mine un mare noroc. La 17 ani, când mintea și sufletul sunt mai plastice și mai primitoare ca oricând, vreme de aproape o lună l-am citit, recitit și răsцитit pe Proust. El m-a dat la păcatul nevastei lui Lot, înzestrat ca nimeni altul cu arta de a privi în urmă și cu darul de a capta muzica Trecutului, „Căutarea” sa fiind mai întâi concert și apoi roman. Un an mai târziu priveam îndelung opera sa în trei volume așezate într-o casetă, editate în colecția Pleiade, expuse în vitrina librăriei „Mihail Sadoveanu” de pe Bulevardul Magheru. Costau 500 de lei.

Italiani la Snagov

Peste alți doi ani, în 1972, fusesem rugat de cineva să conduc prin București și împrejurimi o familie de italieni compusă dintr-un mic industriaș, un om cu doxă, de vreo 52 de ani, soția și fiica acestuia. La masa de prânz, la Snagov, pe terasa restaurantului din micul golf acoperit de nuferi și umbrit de stejari, unde s-au mâncat raci cu mujdei și pui la ceaun perpeliți îndelung, am făcut paradă cu lecturile mele de literatură italiană. Doamna s-a arătat impresionată. Soțul ei a formulat însă o constatare înrudită cu punctul de vedere al avocatului Vâlceanu: – Dacă ei nu pot să câștige bani, să facă afaceri, să călătorească, să se distreze... Ce le rămâne?! Citesc.

L-am întrebat pe fabricant dacă nu se teme de preluarea puterii de către comuniști în Italia, unde erau foarte puternici. – Comuniștii italieni de azi – a spus – nu mai sunt comuniștii de pe vremea lui Togliatti. De peste 20 de ani deputații lor stau în parlament alături de deputații din celelalte partide. Poartă aceleași costume ca și ei, au aceleași automobile, aceleași amante și uneori chiar aceleași averi. Răspunsul mi-a amintit de observația altui italian, scriitorul Giorgio Bassani, care, sosit în vizită în România, a fost dus și la Voroneț, unde i s-au

arătat aluziile antiotomane introduse de zugrăvi în pictura exterioară a bisericii mănăstirii. „În Evul Mediu, la voi pictura avea rol de ziar”, a zis Bassani.

Semnele dezghețului estetic

Fuseseră în România, de mai multe ori, alți doi scriitori italieni importanți, Alberto Moravia și Pier Paolo Pasolini, care ilustrase cu bocete românești coloana sonoră a filmului său Medeea. Scenariul altui film, Mamma Roma, îi fusese tradus în „Secolul XX”, cea mai elegantă și elevată revistă care apărea la noi pe atunci, unde fuseseră publicați Soljenițan, Beckett, Bunin, Durrenmat, poeți ai mișcării „beat” și tot acolo apăruseră articole despre sculptorul Giacometti, despre filmele lui Antonioni și Hitchcock, despre baletul lui Maurice Béjart, despre formațiile The Beatles și The Rolling Stones...

Dezghețul estetic constituia o realitate, deopotrivă cu o oarecare îndulcire ideologică, învederată de retipărirea trilogiei lui Blaga, de publicarea unor pagini de Heidegger sau a unui articol despre Nae Ionescu, în revista „Ramuri” de la Craiova.

Noutatea echivala adesea cu descoperirea trecutului, așa cum se întâmplase cu publicarea poezilor suprarealiști, foarte activi în România interbelică. Sau cu așezarea prezentului peste trecut: automatele italiene apărute în 1969 la intrarea în pasajul de vizavi de Palatul Telefoanelor, care, contra unei fișe de trei lei, livrau o cafea espresso, un sendviș sau un pahar cu bere, erau amplasate pe locul automatelor din anii 30.

Piața Universității și mandatarii

Berdiaev avea dreptate să susțină că trecutul revine întotdeauna, însă nu ca atare, ci insinuându-se sub diferite forme. Fenomenul „Piața Universității” din primăvara anului 1990, cu corturile sale, îmi evocă atmosfera de altădată de la 2 Mai, iar primele restaurante particulare ivite tot atunci îmi aminteau de localurile mandatarilor din anii '68-'70.

Descoperisem în martie 1991, la câțiva pași de Piața Matache, un local deschis la parterul unei case vechi, într-o încăpere lungă și strâmtă, cu vreo șapte-opt mese, frigider și bar în spatele teighelei. Proprietarul restaurantului fusese chelner. Jovial, surâzător, cu gușă dublă, își cunoștea meseria; servea ajutat de doi băieți care se mișcau repede. După un an a lichidat localul, deschizând altul, nu departe de intersecția străzilor Eminescu și Toamnei, care avea și o grădină cu iarba deasă, tufe de trandafiri și copaci. Bucătăresele de acolo fierbeau ciorba de burtă așa cum se cuvine, adică o noapte întreagă, găteau tuslama, tochitură, tocană și frigeau pe grătarul cu cărbuni fripturi, patricieni, mititei, felii de ceafă de porc cu contur de grăsime... La Mogoșoaia, pe malul lacului, un fost tractorist luase „în locație”, întocmai ca mandatarii din anii '60, o bodegă. Seara soseau acolo mușterii din București care apreciau mâncarea succulentă – bucăți mari de somn adus de la Tulcea – și erau îngăduitori cu igiena. Câte o masă rămânea ocupată până se crăpa de ziuă, clienții luându-și singuri dintr-o covată sticlele de vin și de apă, continuând petrecerea în liniștea nopții întreruptă de orăcăitul broaștelor și de sforăitul tractoristului adormit pe un scaun.

Cu trăsura pe Calea Rahovei

Facându-mi-se dor de Calea Rahovei, m-am dus să mă plimb pe străduțele din spatele blocurilor construite după demolările din anii '70. În inima cartierului, înspre hotarul cu Ferentarii, rămăseseră căsuțe cu gardurile văruite, case cu marchiză, curți cu zarzări și duzi. Piața Rahova își păstra conturul. Lângă locul unde întorcea altădată tramvaiul 7 am zărit o trăsură cu cal înhămat și cu vizitiu – un ȋigan bătrân – așezat pe capră cu hățurile în mână. M-am apropiat – ideea unei plimbări cu trăsura prin Rahova mă fascina, întrebându-l, ca pe taximetriști, dacă e liber, urcând și așezându-mă apoi pe bancheta cu perne moi. Vizitiul, neam de chirigii, trăit în cartier, nu se îndurase să arunce trăsura, ungându-i din când în când roțile cu catran. O reparase și cumpărase din Bolintin iapa care ne trăgea și pe care o lăuda ca pe un copil: „Dacă ați ști, domnule, ce cuminte și ascultătoare este Pamela...”.

Fuga lui Petru Dumitriu

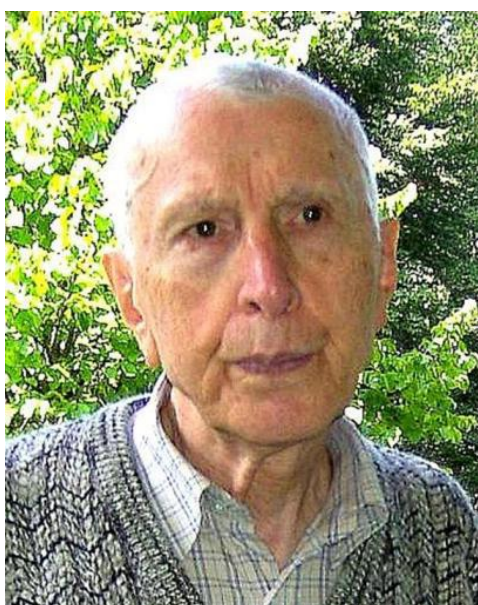

Într-o zi din iunie sau iulie 1970 treceam pe Academiei alături de un scriitor în vârstă care s-a desprins deodată precipitat, cu un „Așteaptă-mă, te rog, puțin!”, pentru a traversa și a ține calea unei perechi care mergea pe partea opusă a străzii, între hotelul „Union” și Biserica Dintr-o Zi. Perechea era formată dintr-un domn înalt, de vreo 48 de ani, îmbrăcat cu o cămașă cu mâneca scurtă și pantaloni de culoare deschisă bine călcați, și o femeie frumoasă, dezinvoltă, distinsă. Afabil, firesc în gesturi – priveam cum îi întinde mâna persoanei care îl abordase, omul de peste drum sugera o identitate de diplomat, putând fi atașatul cultural al unei ambasade occidentale, sau de român stabilit în străinătate. Întors pe trotuarul unde mă lăsase, scriitorul mi-a spus cu aerul că îmi dezvăluie o taină: „Ăsta e Pavel Chihaia!... Singurul om de care se temea Petru Dumitriu; singurul lui concurent real”. Nu știam cine este Pavel Chihaia, spre deosebire de Petru Dumitriu, despre care auzisem atâtea lucruri, dar de care nu citisem nimic. Aveam să o fac, pe neașteptate, câteva luni mai târziu. Cunoscusem pe culoarele unei reviste literare un tânăr de seama mea care scria versuri, mecanic la Teatrul Național, instalat pe atunci în Sala Odeon din Calea Victoriei și în câteva anexe din Pasajul Majestic. I-am făcut și o vizită. Stătea într-o dependință din pasaj a teatrului, pe locul căreia s-a construit în anii '80 un bloc, într-o încăpere în care se intra direct din stradă, mobilată cu elemente de recuzită.

Am fost poftit să mă așez pe o berjeră frumos tapisată pe care șezuse probabil un actor care interpreta un rol de marchiz. Patul cu tăblii aurite, un „secretaire” la care poetul își scria versurile, două scaune plușate și un fotoliu Empire fuseseră menite, de asemenea, rampei. Lăsat singur cât să pregătească o cafea, am zărit la picioarele berjerei un teanc de reviste și am luat una s-o răsfoiesc. Era un număr din „Steaua” pe octombrie 1959 care se deschidea cu un fragment de roman de Petru Dumitriu. După două-trei pagini, deși era vorba în ele despre „ilegaliști”, mă uimeau claritatea și precizia textului, tăietura impecabilă a frazei; nu mai citisem niciun prozator român care să scrie în felul acela. Parcă vedeam fostul bulevard Elisabeta, aflat la câteva sute de metri, într-o seară de iarnă din timpul războiului, cu soldați,

trecători, vânzătoare de semințe, oameni intrând și ieșind de la cinematograf... Când gazda a venit cu cafelele, discuția nu se mai lega. Minte se întorcea la paginile citite. Am scurtat vizita, iar poetul, cu un gest de nabab, mi-a dăruit revista. A doua zi întrebam în dreapta și-n stânga, rude, vecini, prieteni, dacă nu au cumva în casă, în pod sau prin vreo debara, „Cronică de familie”. În februarie 1960, după ce Europa Liberă a anunțat că scriitorul Petru Dumitriu s-a refugiat în Occident, împreună cu soția, trecând cu mașina condusă de aceasta din sectorul sovietic al Berlinului în cel apusean – nu fusese încă ridicat zidul despărțitor, ziarele, radioul, televiziunea din România au păstrat o tăcere desăvârșită asupra acestui fapt. După o săptămână sau două, profesorii de limba română din școlile medii – așa li se spunea liceelor – le cereau elevilor din ultima clasă, a zecea, aliniați la marginea băncii, să deschidă manualele de literatură la paginile despre Petru Dumitriu, să le rupă, după care foile erau adunate în teanc pentru a fi arse sau distruse.

Pavel Chihaia s-a refugiat și el în Occident

În 1960, Petru Dumitriu avea 36 de ani și era cel mai important prozator român din epocă. În 1956, la 32 de ani, fusese numit director al Editurii de Stat pentru Literatură și Artă, singura din țară cu acest profil, instalată în clădirea fostelor Fundații Regale „Regele Carol al II-lea” de pe fostul bulevard Lascar Catargiu. Aici a venit într-o zi din 1957 tânărul sculptor Nicolae Crișan și i-a comunicat secretarei că Uniunea Artiștilor Plastici îl desemnase să execute bustul lui Petru Dumitriu. Introdus în cabinetul directorial cu lambriuri din lemn de mahon, a rămas stupefiat: avea în față un domn înalt și suplu, îmbrăcat în frac, care i-a întins cordial mâna și l-a poftit să ia loc. În timp ce sculptorul îi vorbea despre scopul vizitei sale, ascultându-l, Petru Dumitriu turnă în două boluri dintr-o sticlă mată de Martell sau Ottard. După aceea i-a spus: – Dragul meu, nu mă îndoiesc că ești un om talentat, însă aș prefera să-mi faci bustul un artist consacrat; unul pe măsura mea. Sper să mă înțelegi, să nu te superi, hai să bem amândoi un coniac și, cine știe, poate ne vom mai revedea... Deși cu doi ani mai tânăr decât Marin Preda, biografia lui Petru Dumitriu se deosebea radical de a celorlalți prozatori ridicați de noul regim, care, în cel mai fericit caz, terminaseră liceul. El avusese o bursă Humboldt care îi îngăduise să urmeze filozofia la Universitatea din München. Își pregătea teza de licență, cu un subiect despre teologul Jacob Boehme, când, venind în țară, în vacanță, nu se

mai putuse întoarce în Germania, după lovitură de palat de la 23 august 1944. Avea 20 de ani și debutase în „Revista Fundațiilor Regale”. În 1947 a publicat volumul de nuvele „Euridice” la aceeași editură, unde, în luna decembrie, apărea un roman strălucit, „Blocada”, de peste 400 de pagini, semnat de Pavel Chihaia, un scriitor în vârstă de 25 de ani. Peste puțin timp, în 1948, romanul „Blocada” a fost retras din librării și dat la topit. Autorul său a refuzat orice colaborare cu regimul și orice concesie, activând într-o organizație anticomunistă, nemaipublicând nicio carte de proză, deși a continuat să scrie. După ce a practicat meserii efemere, a devenit istoric de artă, iar în 1978 a rămas în Occident, stabilindu-se în orașul unde Petru Dumitriu studiase filozofia.

Tatăl în temniță, fiul proletcultist

Petru Dumitriu s-a adaptat noilor condiții din țară încă din 1948. Era fiul unui ofițer superior a cărui soție provenea din nobilimea secuiască. În 1945 începuse o legătură sentimentală cu o femeie cu 24 de ani mai mare decât el, scriitoarea Henriette-Yvonne Stahl, de o frumusețe distinsă, personaj monden interbelic, fosta iubită a poetului Ion Vinea. Era fiica unui francez alsacian, fost stenograf al Senatului și stenograf personal al lui Iorga. Un frate al scriitoarei va ajunge sociolog, format la școala lui Gusti, iar alt frate, vitreg, Șerban Voinea, activase în Partidul Social-Democrat. Numit ambasador la Berna în timpul războiului, nu a mai revenit în țară. Numele lui Petru Dumitriu este legat de abominabilul roman „Drum fără pulbere”, imn epic de peste 700 de pagini consacrat Canalului Dunăre – Marea Neagră, care a înghițit sute de vieți omenești. Autorul nu pomeneste însă nimic despre munca de ocași sau de sclavi a deținuților de la Canal, ca și cum aceștia nu ar fi existat acolo.

Înainte de acest roman apărut în 1951, publicase o nuvelă, „Vânătoare de lupi”, „lupii” fiind partizanii anticomuniști care luptau cu arma în mână împotriva regimului și a ocupantului sovietic. Pe când Petru Dumitriu tipărea aceste cărți și scria nenumărate articole în ziare și în reviste, tatăl său se găsea în temniță. În România anilor '50, ginerele lui Sadoveanu făcea închisoare politică pe când socrul său deținea funcția de șef al Statului. Frații unor miniștri în funcție erau la Canal (al lui Atanasie Joja, de exemplu) sau în închisoare: fratele ministrului de externe, Grigore Preoteasa, sau al ministrului culturii, Constanța Crăciun; ambii legionari.

Afectat de „glaciațiune”

În 1953, după moartea lui Stalin, eroarea s-a atenuat, reducându-se arestările, condamnările și deportările. Au fost sistate lucrările la Canal, definit oficial „o eroare economică majoră”.

Au dispărut imediat din circuitul public cărți, picturi, lucrări componistice plătite și premiate cu mari sume de bani, în frunte cu romanul „Drum fără pulbere”, cu poemul lui Mihai Beniuc „Cântec pentru tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej” și cu „Cantata pentru Stalin” de Anatol Vieru. În 1956, profitând de apogeul „dezghețului”, Petru Dumitriu a publicat trilogia „Cronică de familie”, de circa 1500 de pagini, o carte cum nu mai avusese literatura română, menită să rămână cea mai vastă și expresivă construcție epică de la noi. O ediție restrânsă, într-un singur volum, a apărut tot atunci la editura pariziană Seuil, în versiune franceză, prilej pentru un critic din epocă, Raymond Jean, să spună că autorul este „un Balzac trecut prin Proust” care își tratează personajele „en grand écrivain”. La un an după refugierea în Occident și stabilirea la Frankfurt, în Germania Federală – spre marea sa dezamăgire Franța îi refuzase așezarea pe teritoriul ei, în primul său roman publicat în exil, tot la Seuil, „Rendez-vous au Jugement dernier”, Petru Dumitriu va face teoria perioadelor de „dezgheț” și „reîngheț” specifice regimurilor instalate de ruși în Europa Răsăriteană. Fusese afectat el însuși de noua „glaciațiune”, consecință a eșuării insurecției anticomuniste din Ungaria, respectiv, a retragerii trupelor sovietice din România. În 1958, Petru Dumitriu resimțise adversitatea noului ideolog-șef al partidului, Leonte Rautu, și pe aceea a lui Mihai Beniuc, președintele Uniunii Scriitorilor. Își pierduse postul de director de editură. S-ar putea să-l fi costat scump protecția lui Miron Constantinescu (Dioclețian Sava, în roman), descris cu vizibilă simpatie în „Întâlnire la Judecata de Apoi”, ca un om cultivat și flexibil.

În prima pagină din carte este pomenită cu numele său real, Sulamita, soția lui Miron Constantinescu, care, un deceniu mai târziu, va sfârși căsăpita cu un satâr de propria-i fiică, bolnavă mintal. Miron Constantinescu se prăbușise în 1957, după ce, împreună cu alți câțiva „hrușciovști”, încercase să-l răstoarne pe Gheorghiu-Dej de la putere. În romanul lui Petru Dumitriu, printr-o savuroasă găselniță onomastică, Răutu devine Malvolio, iar Beniuc, căruia scriitorul îi spunea cu martori de față: „Urcă-te pe scaun ca să-ți trag două palme”, poartă numele de Gherasim Nițeluș. Alfred Anania are datele lui Iosif Chisinevski, Antonie Iorgovan pe ale lui Gheorghe Apostol, Vasile Morcovici pe ale ministrului Sănătății din anii '50, Voinea Marinescu...

Ion Vinea își descria prietenul drept un individ abject

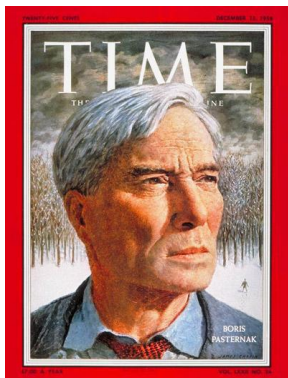
Deși în 1956 și 1959 Petru Dumitriu fusese în Franța, nu i se aprobase ușor o călătorie de documentare în Ungaria, Cehoslovacia și Germania Răsăriteană, în februarie 1960, împreună

cu noua sa nevastă, Irina Medrea, fosta soție a unui istoric, o femeie înaltă și frumoasă, cu care forma o pereche strălucită.

Ceruse să i se pună la dispoziție pentru voiajul său o mașină de calitate și primise din parcul auto al Stăpânirii un Buick. Își pregătise minuțios fuga, vânzând tablourile și mobila din casă, preschimbând banii în cocoșei. Întrucât lucra la romanul „Biografii contemporane”, din care provenea fragmentul apărut în „Steaua”, avusese acces la Arhiva Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, unde răsfoise dosarele celor ce luptaseră de partea comuniștilor în Războiul Civil din Spania; nu întâmplător un personaj din „Întâlnire la Judecata de Apoi” ușor de identificat este Valter Roman. Considerat om de încredere al regimului, Petru Dumitriu ajunsese în felul acesta să cunoască multe amănunte compromițătoare din biografia unor oameni din vârful piramidei politice. Luase cu el manuscrise și însemnări. Odată ajuns în Occident, de la microfonul Europei Libere, dezvăluise aspecte concrete, cu detalii precise, despre trecutul și felul de viață al unor fruntași comuniști, necruțându-l nici pe Gheorghiu-Dej. Represaliile nu au întârziat și au fost pe măsură, întemnițându-i-se părinții, sora, care era medic, fiica, de zece luni, rămasă zălog la București, fiind internată într-o casă de copii.

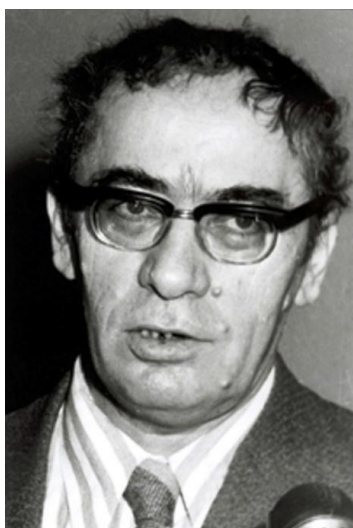

Au fost închiși atât Henriette-Yvonne Stahl, cât și Ion Vinea, aproape un an. Fosta sa soție a redevenit liberă după ce a apărut în „Glasul Patriei”, fițuică de propagandă destinată românilor din exil, un articol în care afirma – minciună sfruntată – că fusese „negrul” lui Petru Dumitriu, autorul real al cărților sale. Într-un pamflet, Ion Vinea își descria fostul prieten drept un individ abject; escroc literar.

De ce n-a avut Petru Dumitriu soarta lui Pasternak

În 1962, la un an după „Întâlnire la Judecata de Apoi”, apărea, tot la Seuil, „Incognito”, cea mai bună carte publicată de Petru Dumitriu în exil, apreciată ca unul dintre romanele remarcabile ale secolului XX. Cu toate acestea, autorul nu a devenit un nou Pasternak, al cărui „Doctor Jivago” fusese tipărit în milioane de exemplare și tradus în numeroase limbi, beneficiind și de o ecranizare antologică; nici un Soljenițan „avant la lettre”. Petru Dumitriu sosise într-un Occident profund marxizat, într-o epocă de criză și decădere a romanului. În 1964, în „L’Extrême Occident”, transpăreau amărăciunile și dezamăgirea trăite în „lumea liberă”, iar în 1980 îi mărturisea unui preot catolic cu care corespunda că tirajele cărților sale nu mai depășesc 1000-2000 de exemplare. Soția îl părăsise, plecând în America de Sud împreună cu fiica recuperată în 1964 și cu aceea născută ulterior refugierii sale. Din Germania, Petru Dumitriu se strămutase în Franța, la Metz, alături de o doamnă franțuzoaică, alături de care va trăi, fără să se căsătorească, până la obștescul său sfârșit, în 2002, cu câteva zile înainte de a împlini 78 de ani.

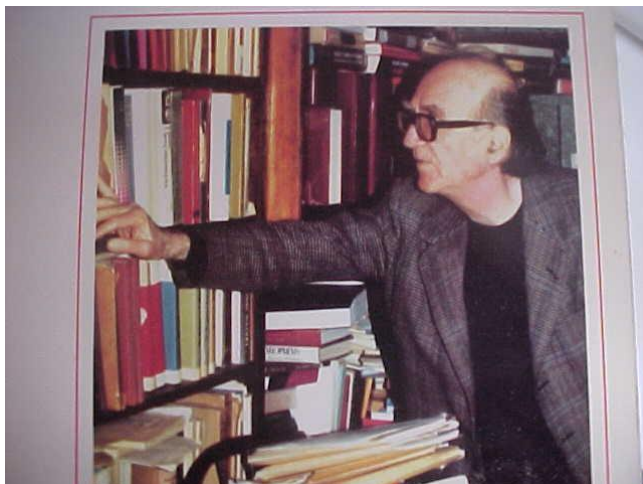
Tunsoarea „Cicero”, adoptată în semn de omagiu de Marin Preda

La începutul anilor '90 a venit de două ori în vizită în România, unde în 1993 i se retipărise „Cronică de familie” într-un tiraj de câteva zeci de mii de exemplare. În 1988 publicase una dintre ultimele-i cărți, „La femme au miroir”, un scurt roman cu tușe plastice, picturale, baroce, ambientat în parte la Târgu-Jiu, orașul adolescenței sale. Protagonista, o româncă trecută prin multe experiențe și tribulații, ajunge în cele din urmă, cu prețul unor compromisuri, în Apus. Fină, ironică, ușor ostenită, revine și aici arsura dezamăgirii. Petru

Dumitriu își dăduse măsura la 32 de ani, prin „Cronică de familie”, carte neegalată de niciunul dintre numeroasele sale romane, vreo 20, scrise în străinătate. Apărută în 1956, reeditată în 1958, această capodoperă a dispărut în 1960 din circuitul public. Puțini dintre cei care au astăzi sub 60 de ani au citit-o. Omul care se pusese fără rezerve în slujba regimului comunist a împărtășit soarta emulului său din tinerețe, Pavel Chihaia, care alesese demnitatea refuzului. În anii '60, inițiații își treceau din mână-n mână, cu voluptatea fructului oprit, romanul cu cheie „Întâlnire la Judecata de Apoi”, introdus în țară pe diverse căi. Șoferii unor personaje din carte se strigau între ei pe numele dat acelor de autor: „Bă, Nițeluș, ia trage-ți Volga mai la dreapta...”. Amintirea lui Petru Dumitriu era mitică; legendară. Îi erau evocate perechea de buldogi plimbați în lesă, partidele de tenis, tunsoarea „Cicero”, adoptată imediat și de Marin Preda, vesta sidefie, cravatele gris-perle, primele mari acordate angajaților editurii, mesele de la „Athénée Palace/ Unde nouă mult ne place”, bacșișurile boierești lăsate acolo, fronda, aplombul, replicile sale celebre, butadele...

Dușmănia exilului

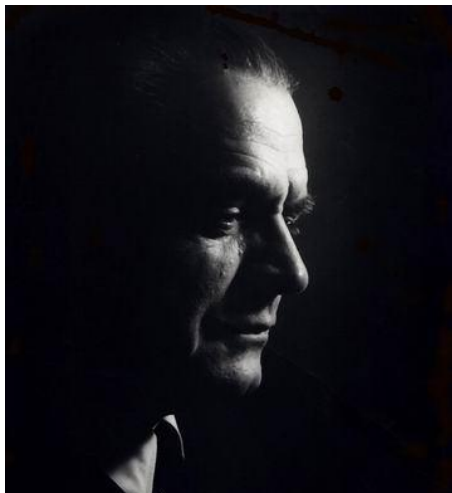
Pe când eram student, la începutul anilor '70, profesorul Alexandru Balaci, care îi fusese colaborator apropiat, îmi spunea că Petru Dumitriu putea scrie până la 60 de pagini pe zi și să bea o ladă de bere germană, băutura sa preferată, la vagon-restaurant, în decurs de două ore, cât dura drumul cu acceleratul de la București la Sinaia. Apoi amintirea i s-a estompat. Cine mai știe astăzi că Doina Zevedei din „Cronică de familie”, ziaristă și fiică de băcan cu prăvălie la Piața Chibrit, trecută de 80 de ani, a fost marea și zadarnica sa iubire din tinerețe?... Nu numai pentru păcatele sale indenegabile, dar și pentru că dezvăluise în „Cronică de familie” aspecte inavuabile din viața protipendadei interbelice (în Ghighi Duca, de pildă, este ușor de recunoscut un Ghica detractat și cocainoman), emigranții români din Paris i-au purtat o dușmănie necruțătoare, care nu a exclus molestarea fizică.

Auzind că urmează să fie publicat cu primul său roman scris în străinătate la Gallimard, cea mai mare editură franceză, exilații l-au delegat pe Mircea Eliade, tipărit tot acolo, să intervină pe lângă director ca să i se rezilieze contractul. După ce i-a ascultat pledoaria, Gaston Gallimard a zis: – Prea bine, domnule Eliade, Petru Dumitriu nu va mai apărea la noi, dar să știi că pe scaunul pe care stai acum a stat el în urmă cu o oră și a vorbit despre dumneata cu o admirație cum nu mi-a mai fost dat să aud.

De la „Literaturnaia Gazeta”, la „Gazeta literară”

Atunci când regimul s-a hotărât să înființeze un săptămânal literar, ideologii săi nu și-au bătut capul să-i găsească un titlu, întrebând doar cum se numea publicația cu acel profil de la Moscova „Literaturnaia Gazeta”. Au tradus denumirea și așa a început să apară la București, în martie 1954, „Gazeta literară”.

Director era Zaharia Stancu, cumulând funcția cu aceea de director al Teatrului Național. În toamna anului 1955, la o consfătuire a conducerii Uniunii Scriitorilor, unde Gheorghe Apostol reprezenta partidul, Zaharia Stancu i s-a plâns acestuia că, deși „Gazeta literară” are un tiraj de 23.000 de exemplare și este apreciată de cititori, revista duce lipsa de un sediu corespunzător. Peste câteva luni i se repartiză etajul imobilului de pe Bulevardul Ana Ipătescu 15, clădire care îi aparținuse lui Edgar Auschnitt, fratele industriașului, deopotrivă cu mobila din cabinetul directorial: birou lung de aproape patru metri, negru ca abanosul, dintr-un lemn de esență tare, sculptat, acoperit cu un cristal gros de două degete, cu un jilț de aceeași culoare, împodobit cu dalta, o masă de consiliu înconjurată de scaune... Încăperea avea uși capitonate, altă pereche de uși, care despărțea ferestrele, dând într-un balcon de fier forjat, cu vedere spre castanii din mijlocul bulevardului. Perdele lungi cu draperii plușate, dense ca o cortină, stăvileau vuietul străzii și – vara – căldura de afară.

Colaborarea la o revistă, cât un salariu de medic primar

Din octombrie 1968, apărea, în locul „Gazetei literare” de opt pagini, „România literară”, o revistă cu 32 de pagini frumos ilustrată, machetată modern, unde peste câteva luni, în rubrica sa Breviar, Șerban Cioculescu purta o polemică sub formă de dialog epistolar cu un medic psihiatru despre autismul lui Eminescu, într-un limbaj curtenitor, chiar ceremonios, preopinenții adresându-se unul altuia cu domnule. Constantin Noica deținea, la rândul său, o rubrică săptămânală în „România literară” în care tipărea fragmente dintr-un manuscris care constituise un cap de acuzare într-un faimos proces din 1959 soldat cu condamnarea sa la ani grei de închisoare... Două pagini de revistă intitulate „Ce e nou în literatură...” erau alocate traducerilor, îngrijite de poeții Leonid Dimov și Marcel Mihălaș, redactori la secția Externe. Generozitatea lor a făcut să-mi dea să alcătuiesc acele pagini într-un număr din iunie 1971 consacrat Luxemburgului. Pe atunci, poezia, inclusiv traducerile, era foarte bine plătită de reviste și edituri. La curent cu tarifele, am ales anume poezii cât mai scurte, știind că o poezie de câteva versuri era remunerată la fel cu una de 40 de versuri; abia de la acest număr suma se dubla. O bucată de proză scurtă, textul unui interviu, succinta prezentare a fiecărui poet, numită „chapeau” în limbajul redacțional, sporeau numărul banilor pe care aveam să-i primesc la zece zile după apariția revistei. Într-o luni de la sfârșitul lui iunie 1971, însoțit de cel mai bun prieten, fost coleg de liceu, așteptam să se deschidă ghișeul la care se plăteau colaborările la publicațiile Uniunii Scriitorilor – cealaltă casierie din subsolul Uniunii fiind pentru împrumuturi, ajutoare și drepturi de autor. Nădăjduiam să primesc 1.200-1.300 de lei. Înainte să semnez, pe stat, am citit în dreptul numelui meu: 1.800 de lei. Era cât un salariu de medic primar!

Prânzuri de afaceri cu franceză căznită

Urându-i în gând sănătate doamnei Fianu, care stabilea sumele convenite colaboratorilor „României literare”, am ieșit cu prietenul meu, oprindu-ne pentru o clipă de reflecție sub castanii de pe trotuarul Șoselei Kiseleff. Despărțită de zidul care limita la nord curtea Uniunii, există alta, de câteva ori mai mare, cu gazon, gard viu și o clădire de două-trei etaje din cărămidă aparentă cu garsoniere și apartamente construită de Banca Națională în perioada interbelică, servind inițial de cămin salariaților săi. Funcționa ca hotel fără firmă pentru oameni de afaceri și industriași străini care preferau să locuiască aici decât la „Athénée Palace”, „Lido” sau „Ambasador”.

Pe lângă barul și restaurantul de la parter, exista pe un petic de peluză, în spate, o grădină cu mese protejate de umbrele viu colorate și vedere spre liniștita strada Dăniceni. Mă ispitea gândul să mergem acolo, însă era riscant, fiind vorba de un „local cu circuit închis”, așa încât

am oprit un taxi, cerându-i șoferului să ne ducă la „Bucur”, peste Dâmbovița acoperită pe atunci cu piatră cubică între Operetă și Piața Unirii (pe spațiul actualului pod peste râu era un sens giratoriu cu fântână arteziană în mijloc înconjurată de lalele și gladiole).

În grădina la „Bucur”, câteva femei tinere arborau moda acelei veri: fuste gipsy strânse pe talie, lungi, cu buline negre sau roșii pe fond alb, sugerând niște gărgărițe imense. La o masă dublă, lângă a noastră – șapte-opt bărbați, unii în costume de culoare închisă, nepotrivite cu vremea destul de călduroasă; unul dintre ei vorbea, căznit, franțuzește, ajutându-se cu mâinile, completat de o doamnă, probabil interpreta, care îi ducea discret fraza la capăt sau o reformula. Era un „prânz de afaceri” cu angajații unui minister sau ai unei întreprinderi de comerț exterior și „parteneri” occidentali.

Friptura de iepure pentru mine și creier pané pentru amicul meu

Am ieșit de la „Bucur” pe la ora 3 după-amiaza. Întrucât rămăsesem singur în București, găseam firesc să iau și masa de seară în oraș, invitându-mi, de asemeni, prietenul. Ne-am întâlnit la ora 7, pornind iar spre Șosea.

După un ceas de plimbare intrăm în curtea restaurantului „Doina”, traversând vasta braserie în aer liber, pentru a ajunge în grădina din latura de miazăzi a localului, cu doar câteva mese, unde era liniște și răcoare întreținută de arbori și de iederă deasă cățărată pe spaliere. I-am cerut chelneriței cu șorțuleț apretat impecabil mai întâi „hors d’oeuvre”, pâine prăjită, o sticlă de Merlot sau de Cabernet, pahare separate pentru apă, apoi friptură de iepure pentru mine și creier pané pentru amicul meu. Se aprindeau becurile cu lumină difuză când a sosit platoul oval de alpaca pe care erau așezate câteva sorturi de mezeluri, sardele, cuburi de unt, felii de Camembert și de cașcaval Dobrogea ornate cu roșie și ardei gras... Am despăturit șervetul

imaculat de bumbac, așezându-mi-l pe genunchi și am început să mănânc cu coatele strâns lipite de corp, așa cum învățasem de la domnul Paleologu, care îmi povestise că elevele din pensioane erau obligate să țină în timpul mesei câte o carte la fiecare subsuoară până ce deprindeau poziția corectă și nu le mai scăpau pe jos. Pe la 11.30, după cea de a doua sau a treia sticlă de vin, am comandat cafele, coniac și nota. Pe când ne ridicam, la miezul nopții, lângă ultima dintre mesele rămase ocupate – un bărbat cu chelie însoțit de o femeie – apăruseră ca din pământ un viorist și un acordeonist. Auzeam în urma noastră, sotto voce:

Ce frumoasă este viața,

Când te-apucă dimineața,

Dimineața la Șosea

Cu nevasta altuia...

Nimic nu anunța noua glaciațiune

Pe Kiseleff era răcoare, treceau automobile și se plimbau câteva perechi. Ezitam dacă să fac semn unui taxi sau să continuăm mersul pe jos măcar până în Piața Romană, când o Volga a încetinit și a oprit lângă noi. Radioul din mașină era deschis; se transmitea programul de muzică de café-concert dintre miezul nopții și ora 1 dimineața – cânta Grigoraș Dinicu.

L-am rugat pe șofer să mărească puțin volumul, iar după ce am intrat pe Calea Victoriei – să facă la stânga pe lângă teatrul de revistă și să oprească în colțul străzii, fără a închide însă aparatul de taxat. Am mai rămas vreo 20 de minute în mașină, fumând și ascultând muzică, întrebându-mă dacă să intrăm sau nu și în grădina restaurantului Casei Scriitorilor aflată la doi pași. Petrecusem ziua plăcut, Bucureștiul era un oraș frumos, iar viața putea fi agreabilă. Nu bănuiam, așa cum nu putea bănuși nimeni, că peste câteva zile avea să se producă din senin un fenomen funest: începutul noii glaciațiuni (formula lui Petru Dumitriu). Nimic nu-i sugera apropierea. Resortul care l-a declanșat s-a numit „Tezele din iulie”, cu sinonimul „Mica revoluție culturală”.

Ceaușescu a stat 40 de zile în China, Coreea, Vietnam și Mongolia

La sfârșitul lunii mai din 1971, Ceaușescu a plecat într-o vizită de aproape 40 de zile, cea mai lungă din cariera sa de șef de stat, în China, Coreea de Nord, Vietnamul de Nord și Mongolia. Era o călătorie căreia nu-i dădea nimeni importanță, cu atât mai mult cu cât Ceaușescu nu fusese încă într-o capitală importantă din Occident. De pe vremea lui Gheorghiu-Dej,

delegațiile la nivel înalt care mergeau în Apus erau conduse de premierul Maurer – acesta fusese în 1964 la Paris, apoi la Bonn, Viena și Roma, însoțit de ministrul de Externe Corneliu Mănescu. Delegațiile cu scop economic trimise în Apus, de unde România făcea importuri masive, aveau în componență specialiști, iar în frunte pe Alexandru Bârlădeanu, autentic doctor în economie, sau pe Gheorghe Gaston Marin, ambii vicepreședinți ai Guvernului.

Atunci când Ceaușescu a purces spre Asia, însoțit de nevastă și de câțiva frunțași din partid, trecuseră aproape trei ani de la punctul culminant al „dezghețului”, care constituise și momentul apoteozei sale: neparticiparea României la invadarea Cehoslovaciei în august '68. În acest răstimp nu se petrecuseră în țară schimbări politice semnificative. Ceaușescu marginalizase doi lideri din echipa lui Dej: pe Gheorghe Apostol și pe Alexandru Bârlădeanu.

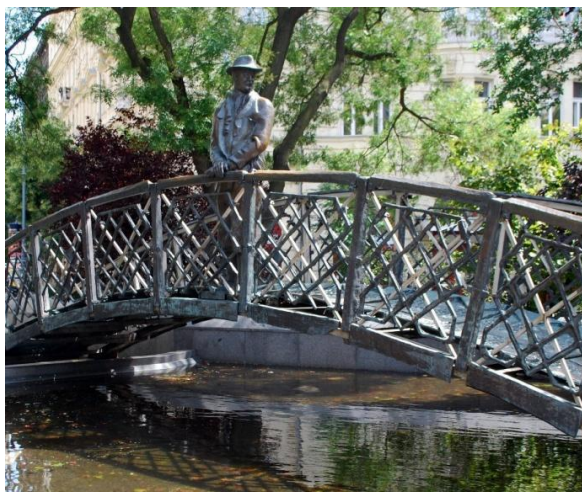
Întâlnirea activiștilor cu melancolia

Apostol fusese exflisat din Biroul Politic pe temeiuri „morale”: divorțase și se recăsătorise cu o femeie mai tânără. Întrucât fosta sa nevastă purta numele, de fată, de Codreanu, Securitatea a lansat zvonul stupid că era fiica lui Corneliu Codreanu. Despre Bârlădeanu, intrat cu Ceaușescu în conflict pe motive de strategie economică, a pornit din același izvor o altă ineptie: aceea că, la Breaza, creștea porci din vânzarea cărora câștiga sume mari de bani.

Mulți membri de partid trecuți de 50 de ani, nostalgizați de trecerea lui Apostol pe linie moartă – Bârlădeanu era mai degrabă un tehnocrat, constatau cu mâhnire că lumea lui Dej, implicit a lor, apusese. Era întâlnirea activiștilor cu melancolia. Că nu se schimbase nimic nici în politica externă a lui Ceaușescu de „distanțare de Moscova și deschidere față de Occident”, formula standard a presei apusene, reieșea și din faptul că Europa Liberă devenise un post de radio benign, ascultat cu ferestrele deschise, îndeosebi pentru emisiunile de muzică rock ale lui Cornel Chiriac, programele-magazin și articolele traduse din marile ziare europene și americane. Postul de bruiaj de pe Șoseaua București-Ploiești, înființat în timpul războiului, nu mai avea pază, iar sârma ghimpată care-l înconjura începuse să ruginească. Mergând la o familie din București care mai avea și alți musafiri, într-o seară, poetul Cezar Ivănescu nu pricepea de ce i se pare foarte cunoscută vocea unui oaspete, până i s-a spus că domnul respectiv este un redactor al Europei Libere sosit în România ca să-și revadă rudele și prietenii.

Ce are Pacea din Snagov cu Imre Nagy

Ajungând la Snagov-Parc, am rămas surprins să găsesc larg deschise porțile de sârmă împletită care împiedicau accesul pe alea spre fostul palat al prințului Nicolae, astfel încât am putut privi de aproape, de pe uscat, clădirea aceea, radioasă în lumina soarelui, evocând un colț lusitan, pe care nu o contemplasem până atunci decât de pe apă. Acolo avuseseră domiciliu obligatoriu șase luni, din noiembrie 1956 până în aprilie 1957, fiica, ginerele și colaboratorii apropiați ai fostului premier maghiar Imre Nagy, care declanșase insurecția anticomunistă din Ungaria. El stătuse cu soția și cu cei doi nepoți până la reîntoarcerea la Budapesta, unde avea să fie judecat, condamnat și executat, în 1958, la o distanță de câțiva kilometri, în încăperile redacției revistei cominformiste „Pace trainică”, mutată ulterior la Praga. Puțini mai știau la sfârșitul anilor '60 de unde provine denumirea micului complex hotelier și a restaurantului „Pacea” de la Snagov. Tot hotel ajunsese, pe celălalt mal al lacului, și fosta casa de odihnă a fostei Uzine de Gaz și Electricitate din București, o clădire din lemn cu foișor și etaj, acoperită cu stuf precum casele din Deltă, așezată într-un luminis de stejari, prevăzută cu debarcader și ponton, proiectată de arhitectul Octav Doicescu.

Prostituata către primar: „Ai luat pensia, moșulică?”

Până și atmosfera Pieței Palatului, spațiul simbolic al Puterii, era alta pe atunci. O traversasem ani la rând, cu ghiozdanul în spate sau cu servieta în mână, în drumul de ducere și de întoarcere de la școală. În ianuarie '61 intram nestingherit în curtea fostului palat regal, pustie, pavată cu piatră cubică, unde zburau stoluri de porumbei la joasă înălțime. Piața Palatului era pururea pustie, cu rari pietoni și câteva mașini în parcare hotelului „Athénée Palace”; un loc vast și frigid, delimitat de clădirea albă, solitară, a Comitetului Central. Chiar și în zilele de început de octombrie, cu lumină blândă și nori navigând în derivă pe cerul curat, duhul acela rece persista. Se estompase la finele anilor '60, când o străbăteau, vara, femei cu rochii înflorate și turiști cu aparate de fotografiat sau grupuri coborâte din autocare... În scuarul din fața Ateneului, unde apăruse între timp statuia lui Eminescu, pe la scăpătat, așezată pe o bancă, o fostă pensionară a Crucii de Piatră aruncată-n stradă cu decretul din 1949, care bătea spre 45 de ani și rupea binișor franțuzește, își pândea prada: vreun comis-voiajor mai în vârstă, pe care-l agăța prefăcându-se că îl întreabă cât e ceasul sau pe unde vine o anumită stradă. Îi explica, după ce intrau în vorbă, cu un glas obidit, că este o „fostă”; o aristocrată expropriată și ostracizată de comuniști.

Tinerele sale colege de breaslă lucrau pe față, direct, fără istorii siropoase. Într-o seară din '69 sau '70, primarul de atunci al Capitalei, Dumitru Popa, un sexagenar cumsecade care le repartizase apartamente câtorva scriitori tineri fără casă, și-a lăsat șoferul să-l aștepte în mașină și a coborât în night-clubul din subsolul de la „Athénée Palace” ca să bea un whisky sau un coniac, așezându-se pe un scaun de la bar. O profesionistă a amorului tarifat scotea o țigară din poșetă. Amabil, primarul i-a întins flacăra brichetei sale. Neștiind cine este, surprinsă de politețea bărbatului cu păr alb, femeia l-a întrebat: – Ai luat pensia, moșulică?

Începe ascensiunea Daciei

În 1970, câțiva anonimi au pus bazele unui experiment financiar: participantul trebuia să trimită prin mandat poștal 125 de lei la o adresă. După o săptămână sau două primea, prin cinci mandate a câte 125 de lei, suma de 625 pe care trebuia s-o expedieze, la rândul său, la alte cinci adrese, urmând să-i vină acasă pe aceeași cale 2.525 de lei. În prima fază, toți participanții au primit cei 625 de lei, după care nu au mai primit nimic. Pierduseră fiecare 125 de lei și alți 25 cu expedierea. Autoritățile nu au arătat niciun interes acestei „ingerii” financiare. Nu s-a întreprins vreo anchetă, nimeni nu a fost luat la întrebări. În același an,

regimul a lichidat mandatarii care primiseră în locație bodegi, bufete, birturi, cabane, cofetării... Era o formă de comerț semiprivat, apărută, zice-se, din inițiativa premierului Maurer, la un deceniu după ce dispăruseră ultimii negustori, meseriași și taximetriști particulari. Vreme de doi ani, localurile mandatarilor fuseseră pline de clienți. Îi pomeneau și lăutarii în cântecele lor: „...Mă fac mandatar/ Și-am să-mi iau o Volgă neagră, să trec la volan/ Să vedem cine-ndrăznește să-mi zică țigan”.

De câțiva ani, oamenii Ocârmuirii umblau în Mercedesuri sau în Fiaturi 2300 și 125, însă Volga neagră – o mai foloseau dregătorii din provincie și Getaxul – rămăsese simbolul Puterii. Regimul făcea însă caz de noua mașină fabricată pe licență Renault – Dacia. Aflând că România vrea să producă mașini, mai multe concerne de automobile își prezentaseră ofertele. Volkswagen venise cu facilități ispititoare pentru reproducerea popularului tip 1200, folosit, de altfel, de echipajele de la Circulație ale Miliției, cu condiția ca viitoarea uzina să fie amplasată la Timișoara, iar o parte dintre muncitori să fie angajați din rândurile șvabilor. În final, alegerea a fost determinată politic, cu prilejul vizitei generalului De Gaulle din 1968.

Cafea și țigări de la ajutoare

În mai 1970, după multe zile ploioase, un val de inundații devastatoare s-a abătut asupra țării, cele mai năprasnice fiind cele din Transilvania. La Satu Mare se păstrează pe zidul unei case de la intrarea în oraș un semn marcând nivelul la care ajunseseră apele: peste un metru și jumătate. Au pierit mulți oameni atunci, între care și militari în termen trimiși să-i salveze pe sinistrați. S-au adunat colecte mari de îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie și paturi, iar la CEC s-a deschis Contul 2000, zis și „Contul omeniei”. Ajutoarele sosite din străinătate erau impresionante. Donațiile unor firme și societăți străine cu sediul la București sau cu interese comerciale în România sugerau, totodată, dimensiunea schimburilor cu Occidentul. Vreme de câteva săptămâni s-au vândut în tutungerii țigări americane trimise ca ajutoare. Cutii de Nescafé și de sardele, flacoane de colonie Atkinson, pachete de lame Gillette au ajuns până pe rafturile unor cooperative sătești, alături de sticle de lampă, colaci de sârmă și seceri.

În 1968, o mulțime copleșitoare a urcat Dealul Patriarhiei în noaptea de Înviere. Oameni cu lumânări aprinse, ieșiți de la alte biserici, puteau fi văzuți pe străzi până în zori, întorcându-se acasă de la slujbă. O asemenea afluență nu mai existase de la Paștele din 1953, care căzuse pe 5 aprilie, exact la o lună după moartea lui Stalin. În ajun, la Prohod, preoți și credincioși înconjuraseră după rânduială bisericile, procesiuni, icoane și prapuri desfășurându-se iarăși pe străzile Bucureștiului. După prăbușirea regimului comunist, istoricii au dat la iveală un memoriu trimis în 1968 lui Ceaușescu de către Patriarhul Justinian care îi solicita să nu se lucreze în luna și marțea de după Înviere, zilele respective urmând să fie recuperate ulterior de salariați. Patriarhul nu a primit niciun fel de răspuns la memoriul său.

Vorba necugetată a lui Beniuc

Percepția intelectualilor asupra „dezghețului” era optimă, chiar cu puseuri de entuziasm. Până și cei trecuți prin închisorile politice îi recunoșteau lui Ceaușescu o calitate indenegabilă – naționalismul. Istorici, filologi, medici de renume predau iar în universități sau lucrau în institute de cercetare. Până să-l răpună fulgerător un infarct, Vladimir Streinu, fost deținut și deputat țărănist, fusese directorul Editurii Univers. Prietenul său Șerban Cioculescu, care supraviețuise în anii '50 vânzându-și cărțile, era director general al Bibliotecii Academiei și predă la Universitatea din București. Tot acolo predă și istoricul Constantin C. Giurescu, fost ministru și rezident regal pe vremea lui Carol al II-lea, trecut prin închisoarea de la Sighet.

Dintre scriitorii studiați în manualele școlare, starurile proletcultismului – cu excepția unor reciclați – căzuseră în dizgrație. Expirarea reieșea și din faptul că dispăruseră din ziare, reviste și librării. Fostul președinte al Uniunii Scriitorilor, Mihai Beniuc, scăpase în zilele entuziasmului antisovietic din august '68 o vorbă necugetată: „O să-i vedeți voi iar pe cazaci la București!”.

„Clipă, stai, oprește-ți zborul!/ Se prăvale compresorul”

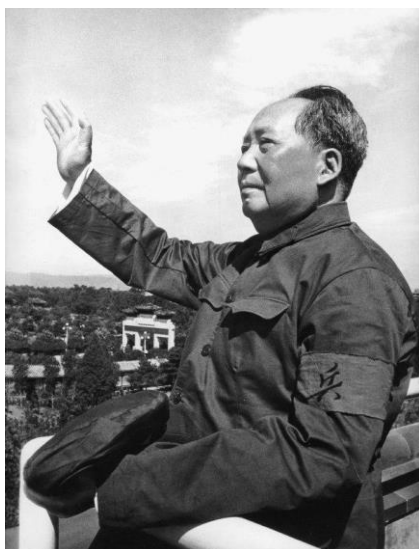

Dan Deșliu, laureat de trei ori consecutiv al Premiului de Stat (distincție dispărută), autor al celebrului distih: „Clipă, stai, oprește-ți zborul!/ Se prăvale compresorul” și coautor la textul imnului de stat („Înfrățit fi-va veșnic al nostru popor/ Cu poporul sovietic eliberator”), își amintise că era de formație actor; absolvise Conservatorul de Artă Dramatică și urcase doi ani pe scenă. Fusese distribuit în rolul unui căpitan de Miliție „sub acoperire”, într-un film în care Ștefan Iordache întruchipa un tânăr infractor păgubos. Deșliu devenise realizatorul unei emisiuni săptămânale de televiziune, „Steaua fără nume”, menită să descopere noi interprete

și interpreți de muzică ușoară. Apărea în unele seri, însoțit de două-trei tinere care aspirau să devină soliste, în restaurantul Casei Scriitorilor. Unii îl invidiau pentru bravadă și anturaj, însă în buzele pleoștite, în cearcănele vinete și-n ochii ficși, goliți, de păpușă mecanică, i se citeau înfrângerea și dezamăgirea.

Evoluția cultului personalității

Existau poeți care le închinaseră versuri, succesiv, regelui Carol al II-lea, mareșalului Antonescu, lui Stalin, lui Gheorghiu-Dej și i-ar fi afierosit oricând o odă și lui Ceaușescu, însă cultul personalității fusese suit în pod. Tot ce le rămânea era să îl elogieze într-un articol de ziar, reproducându-i fraze dintr-o cuvântare, și să-i trimită cu dedicații lingușitoare, lungi cât o predoslovie, volumele, lăudându-se apoi, „en petit comitet”, cu cartea sa de vizită și cu cele două-trei cuvinte de mulțumire bătute la mașină pe verso. Atunci când devenea irepresibil, avântul encomiastic putea să se manifeste și oral: așteptam, într-o zi din primăvara anului 1971, liftul, la etajul întâi din clădirea Televiziunii, când s-a deschis ușa unei săli de proiecție și a apărut pe palier criticul de artă Ion Frunzetti, urmat de câteva persoane cărora le mărturisea în gura mare ce gust estetic imbatabil are Ceaușescu! Trebuind să aleagă între o lucrare de Grigorescu și alta de Andreescu – optase fără ezitare pentru al doilea pictor. Se pare că opera lui Andreescu purta noroc șefilor de stat. O pictură a sa l-a scăpat pe Tito de perspectiva unui complot. După îmbunătățirea raporturilor cu Iugoslavia, Tito a venit în vizită în România, iar la plecare a primit în dar o lucrare a lui Andreescu, pe care a pus-o pe un perete din biroul reședinței sale de vară de pe insula Brioni din Marea Adriatică. După câțiva ani, pregătindu-se la o editură din București un album Ion Andreescu, s-a solicitat în Iugoslavia, prin Ministerul de Externe, permisiunea de a se reproduce pictura aflată la Brioni. Un redactor și un fotograf au pornit într-acolo. Ajunși în biroul lui Tito, fotograful a rugat să fie dat jos tabloul și așezat pe o canapea spre a-și putea face cum trebuie meseria. Când au coborât pânza, gazdele au descoperit că lucrarea lui Andreescu camufla niște microfoane legate prin câteva fire de un garaj al vilei.

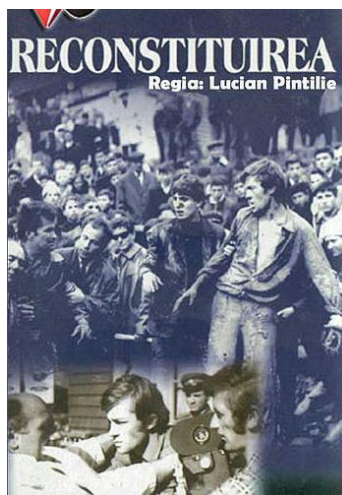

În 1966, Mao Tse Tung a declanșat așa-numita Revoluție culturală, dezlănțuind teroarea asupra intelectualilor și artiștilor, formulându-și principiile în faimoasele cărțițele cu „învățăături” devenite catehismul studenților francezi care au pornit violentele demonstrații și

distrugeri din mai 1968 de la Paris. Aflați atunci acolo, Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu, vechi și neclintii admiratori ai Franței, rămăseseră îngroziți de ceea ce putuseră vedea. Între atrocitățile comise în China în numele Revoluției culturale se numără și tăierea mâinilor unui pianist, fotografia celui mutilat făcând, prin intermediul presei, înconjurul lumii. Mao vroia să reducă arta și cultura la stadiul de simplă propagandă pentru care nu era nevoie de profesioniști. Declanșase, totodată, un cult al propriei persoane egal cu cel de altădată al lui Stalin în Uniunea Sovietică. Oamenii fuseseră obligați să renunțe la costume, cravată și la orice altă îmbrăcăminte, cu excepția salopetei și a tunicii maoiste cenușii încopciate până la ultimul nasture de sub mărul lui Adam. Un stalinism asiatic domnea și în Coreea lui Kim Ir Sen.

S-au găsit destui care să laude noul „îngheț”

Revenit în țară din vizitele în aceste state, Ceaușescu a convocat imediat, pe 5 iulie 1971, o Consfătuire de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative, soldată cu o listă de prevederi care sugera o consternantă reîntoarcere la anii '50. „Se vor lua măsuri – se spunea la punctul 13 – pentru mai buna echilibrare a filmelor programate în cinematografele noastre, limitându-se difuzarea filmelor polițiste, de aventuri, interzicându-se filmele care propagă violența și vulgaritatea, care propagă modul de viață burghez.” Imediat s-au operat schimbări în repertoriile teatrelor și ale cinematografelor, iar soliștilor de muzică ușoară li s-a interzis să mai cânte în limbi străine. În decurs de o săptămână revistele literare ajunseseră de nerecunoscut, cu reportaje de pe șantiere, dominate, așa cum ceruse Ceaușescu la plenară, de „figura muncitorului”. Un tânăr poet cu umor s-a prezentat la Uniunea Scriitorilor cu manuscrisul unui volum de versuri intitulat chiar „Figura muncitorului” solicitând vreo 10.000 de lei ca ajutor sau împrumut pentru efortul depus în decurs de trei zile și trei nopți. La plenară, miniștrii, oamenii din aparatul de partid, în frunte cu Ion Iliescu, au fost acuzați de Ceaușescu de „intelectualism”, slăbiciune, lipsă de vigilență, abandonarea marxismului... Lui Mircea Malița, ministrul învățământului, i s-a reproșat cravata viu colorată, „cosmopolită”, iar unei activiste coafura. A urmat o întâlnire cu scriitorii, la Sala Palatului. Cu previzibile excepții, aceștia i s-au adresat cu „Domnule președinte” lui Ceaușescu, neascunzându-i ostilitatea și dezaprobarea față de fundătura în care vroia să împingă cultura și artele.

În ziare au apărut însă doar articole semnate de scriitori, pictori, actori (Amza Pellea, Gyuri Kovacs) care salutau noul „îngheț”. Ironie a sortii, alături de Eugen Barbu, în „România liberă” iscălea un asemenea articol Horia Pătrașcu, scenaristul filmului „Reconstituirea”, scos de pe ecrane cu un an în urmă. Într-o rubrică din „Scânteia”, Adnotări, un redactor al ziarului, sub pseudonimul „M. Costa” (care făcea critică literară sub numele real), se întreba indignat cum de acceptaseră tipografii să culeagă și să imprime anumite cărți, amintindu-și probabil de cei terorizați în 1945 de comuniști ca să nu tipărească „Dreptatea”.

Papa Paul al VI-lea și Sfânta Elena

Cărțile incriminate în „Scânteia”, precum romanul „Ramayana” de Mircea Cojocaru, arătau până unde ajunsese „dezghețul”. Un personaj din volumul de debut „Rebarbor” al prozatorului Alexandru Monciu-Sudinschi își mărturisea astfel umanismul: „Eu, frățioare, când văd un om, încerc să mă dau bine pe lângă el, da-n sinea mea îmi spun: «Ce lopată-n cap i-ar trebui ăștia!»”. Alt personaj din carte, tânăr ziarist plecat plin de entuziasm la inaugurarea unei noi fabrici de hârtie, le cere muncitorilor din noua întreprindere să-l ducă în mijlocul procesului de producție, iar aceștia îl duc la... WC, întrebându-l: „Aici doreai să vii, nu?!”. Fabrica nu era gata. Directorul împrumutase de la un coleg câteva baloturi de hârtie ca să simuleze darea în funcțiune la termen, sub lumina reflectoarelor și a blițurilor. Datorită opoziției ferme a intelectualilor, îndeosebi a scriitorilor, cultura și literatura nu au fost întoarse la anii '50 („Domnule președinte, dacă reintroduceți «realismul socialist», mă sinucid”, îi spusese Marin Preda șefului statului), așa cum năzuia Ceaușescu. Doi ani mai târziu, în 1973, Alexandru Monciu-Sudinschi publica un nou volum, „Caractere”, cu dialoguri între muncitori plătuite, bătându-și joc crunt de agramatismul și limba de lemn a activiștilor. Cartea a avut parte și de o dramatizare, fiind pusă în scenă la Teatrul Giulești cu complicitatea directoarei. Existau cazuri în care unii cenzeni închideau ochii sau – cum se zicea în anii '50 – „pactizau” cu scriitorii. După indignarea inițială, efemeră, față de „minirevoluția culturală” din România, Occidentul a uitat repede acest episod.

În 1973, primindu-l pe Ceaușescu la Vatican, Papa Paul al VI-lea îl copleșea cu elogii, așa cum reiese din stenograma convorbirilor și a alocuțiunilor rostite atunci, publicată abia după trei decenii. Pontiful nu uita să plaseze și câteva cuvinte bine simțite la adresa consoartei lui Ceaușescu, al cărei nume de botez îi evoca o celebra creștină – pe Sfânta Elena, mama împăratului Constantin cel Mare.

Epavele proletcultismului nu au revenit în prim-plan

Articolele despre România apărute în anii '70 în marile ziare occidentale, traduse și citite la Europa Liberă, începeau cu observații critice asupra șoselelor din țară pline de gropi, a iluminatului public precar, a traficantilor de valută din incinta hotelurilor și sfârșeau cu concluzia unanimă că Nicolae Ceaușescu este singurul lider din Tratatul de la Varșovia care se opune deschis Moscovei. Tentativa de revoluție culturală a lui Ceaușescu a constituit însă unul dintre puținele sale eșecuri, rezultatul fiind un conflict lung, de uzură reciprocă, cu artiștii și intelectualii. Cultul propriei persoane l-ar fi putut institui și altfel. Scoțând bani din pungă, s-ar fi găsit destui oficiali. Spre deosebire de Mao, nu a reușit să dea timpul înapoi. Epavele proletcultismului nu au revenit în prim-plan și cu atât mai puțin s-au dezis de „liberalism” reciclații. La nivelul populației țării, tentativa de minirevoluție culturală nu a fost resimțită, necum intuită ca un început al sfârșitului. Nu era corelată cu vreo înrăutățire a aprovizionării sau cu modificarea prețurilor din magazine. „România profundă” nu citea reviste literare, nu mergea des la teatru și puțin îi păsa dacă soliștii emisiunilor de televiziune cântă sau nu în limbi străine. În august 1971, la 2 Mai, în pofida unor îngrijorări, atmosfera era cea obișnuită. Mulți se iluzionau imaginându-și că „Tezele din iulie” constituie o strategie temporară, adoptată la presiunea rușilor; o furtună trecătoare. Alții erau pesimiști. Nici Bucureștiul nu se schimbase. În octombrie, toamna era la fel de frumoasă ca altădată în Cotroceni, în Cișmigiu, la Șosea, pe malul Herăstrăului, la restaurantele „Parc” și „Debarcader”, unde cădea frunza-n pahar. Lăutarii din bodegile din Grant și de pe Grivița tocmai scosese un cântec nou:

Vino, mamă, să mă vezi

Cum muncesc la spații verzi...

Am publicat în 1983 un articol de o coloană, paginat discret, în „Scânteia tineretului”, intitulat „O restaurare”, în care vorbeam despre Mănăstirea Bistrița, evitând deliberat cuvântul mănăstire, folosind sinonimul „chinovie”. După apariție, starețul, părintele Ciprian, pe care îl pomeneam în articol fără titulatura eclezială, mi-a mulțumit și mi-a zis:

– A venit cu ziarul în mână un profesor de istorie de la școala din sat și mi-a spus: „Părinte stareț, eu pot aduce acum la dumneavoastră elevii, ca să vadă pictura bisericii, mormântul voievodului Alexandru cel Bun și pe cel al lui Grigore Ureche, pentru că scrie despre ele în «Scânteia tineretului»”... I-am arătat articolul și mitropolitului. Mă gândesc că poate reușiți să scrieți ceva și despre cărțile lui; tocmai a tipărit o monografie Iacob Putneanul...

Mitropolitul Teoctist al Moldovei și Sucevei

Nu i-am mărturisit părintelui Ciprian că era mai ușor să strecuri o recenzie despre volumul unui ierarh pe care îl chema Antim, Nestor sau Gherasim, decât despre unul purtând un nume atât de călugăresc: Teoctist. Mi-am amintit însă că apărea la București o revistă bilunară, frumos imprimată, „Tribuna României”, destinată exilului, care se difuza și în țară. Lucra acolo un redactor pe care îl cunoșteam vag, Dumitru Radu Popa, a cărui soră îmi fusese colegă de facultate. Am mers la el, i-am pomenit de fosta mea colegă și i-am promis că nu-l voi mai deranja niciodată în viață dacă mă ajută să public o recenzie la lucrarea

mitropolitului Teoctist al Moldovei și Sucevei despre Iacob Putneanul. Aceasta se întâmpla în mai 1984. După patru-cinci luni pierdusem orice nădejde. Articolul a apărut însă în ultimul număr pe octombrie 1984 al revistei. Surprins, bucuros, primul lucru pe care l-am făcut a fost să-i telefonez la redacție lui Dumitru Radu Popa ca să-i mulțumesc din adâncul sufletului. Dat fiind caracterul aparte al „Tribunei României”, îl putusem numi pe înaltul ierarh cu adevărata titulatură, fără a fi nevoit să recurg la subterfugiile terminologice inerente precum: „distins intelectual” sau „cărturar remarcabil”. Secretara mi s-a părut foarte contrariată auzind cu cine vreau să vorbesc. Mi-a spus că Dumitru Radu Popa e plecat, că lipsește mai mult timp și că nu-mi poate spune când să revin cu un alt telefon... Peste o lună aveam să aflu că binefăcătorul meu „alesese libertatea”, nemaiintorcându-se dintr-o călătorie în Occident.

Sucesiunea patriarhală, un eveniment chiar și sub Ceaușescu

După apariția articolului am primit o scrisoare din partea mitropolitului Teoctist, scurtă, călduroasă, în care îmi spunea că citise textul meu „sub bolțile domului din Milano”. Făcând o vizită parohiilor românești din Italia, un enoriaș de acolo îi adusese revista, la care era abonat. Mitropolitul mă invita să îi fac o vizită, dacă am drum prin Iași, invitație pe care nu am onorat-o niciodată.

Pe 31 iulie 1986 mă aflu la Mănăstirea Sinaia; era o zi de luni. Când a intrat în sufragerie, starețul, cu care luam masa împreună, mi-a spus tulburat: „A murit Patriarhul Iustin! Noi l-am pomenit de dimineață, la Liturghie, la vii...”. Potrivit rânduielilor de atunci, în caz de deces patriarhal, devenea patriarh-locotenent mitropolitul Moldovei, până la alegerile care trebuiau să aibă loc în decurs de trei luni. Într-o Românie în care nu se întâmpla aproape nimic, o succesiune patriarhală constituia un eveniment. Intelectualii credeau că noul patriarh va fi mitropolitul Antonie al Ardealului; un tânăr ofițer spunea că își auzise superiorii dându-l ca urmaș al întâistătătorului trecut la cele veșnice pe mitropolitul Nestor al Olteniei.

Ierarhul de 71 de ani arăta de 50

Pe 23 august mă trezeau în fiecare an, dis-de-dimineață, zgomotele pregătitoare ale defilării, așa cum s-a întâmplat și în 1986. La ora 9 a sunat telefonul: părintele Vartolomeu Bogdan de la Editura Patriarhiei mă anunța că Înalt Prea Sfințitul Teoctist ar dori să mă cunoască. Puteam veni la ora 10 la palat?... Foarte surprins, am răspuns: „Desigur!” și, în pofida zilei călduroase, m-am îmbrăcat cu un costum de culoare închisă, cu cravată, am încălțat pantofi

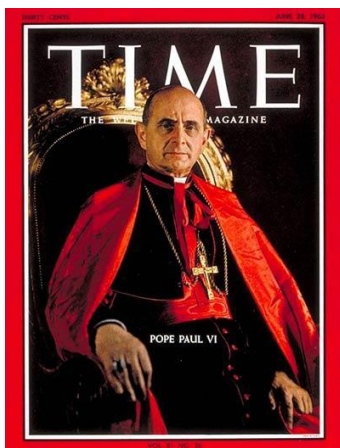
negri... La ora 10 fără un minut suiam scările palatului patriarhal alături de părintele Vartolomeu. În hol am văzut un ierarh cu engolpion la gât, care nu părea să aibă mai mult de 50 de ani (mitropolitul Teoctist împlinise 71), așa încât, după o înclinare a capului în semn de salut, am dat să trec mai departe – deși îmi zâmbea și își deschisese mâinile a îmbrățișare... În secunda următoare l-am auzit pe părintele Vartolomeu, care rămăsese în urmă și-i puneă metanie ierarhului, strigând: „Domnu’ Dan! Înaltul; Înaltul!”... Ceea ce, prescurtat, vrea să zică: Înalt Prea Sfințitul; mitropolitul. M-am întors înspre mitropolit mărturisindu-i cu toată franchețea: „Înalt Prea Sfințite, vă rog să mă iertați! Însă v-am luat drept unul dintre episcopii-vicari patriarhali; în fotografii păreți mult mai în vârstă, de aceea nu v-am recunoscut”.

Hennessy la Căminul arhieresc

Am mers toți trei într-o încăpere a Căminului arhieresc tapetat cu portrete de episcopi, mitropoliți și patriarhi, unde intram pentru întâia dată, întrebându-mă dacă de acolo va fi poruncit Patriarhul Justinian să fie coborâtă cadra cu chipul lui Irineu Mihălcescu („Scoateți-l de aici pe masonul ăsta!”)... Deși patriarh-locotenent, mitropolitul Teoctist nu se instalase în biroul înaintașului, amenajându-și cabinetul provizoriu aici. A apărut îndată și părintele Ion Bănățeanu, secretarul ultimilor doi patriarhi, preot care slujea deosebit de frumos, ajutat de un glas pe măsură, la Biserica Alba din Calea Victoriei. Mitropolitul ne-a întrebat dacă bem o cafea, după ce ne-a poftit să luăm loc pe fotolii și s-a așezat pe cel din fața mea. Avea ochi migdalați și o privire limpede care îi lumina obrazul destins. Ritmul mișcărilor sugera răbdare, echilibru, negrabă, deprinderi datorate călugăriei începute la 15 ani. M-a uimit de la începutul discuției memoria sa. Reținuse câteva detalii din scrisoarea mea de răspuns trimisă la Iași în urmă cu aproape doi ani. Apoi ușa s-a deschis și a apărut o maică aducând pe o tavă de alpaca, acoperită cu șervet imaculat cu marginile dantelate, trei cești de cafea, trei boluri mici și o carafă în care am recunoscut culoarea coniacului. Când a fost să-l duc la gură, am recunoscut aroma coniacului franțuzesc, iar după prima înghițitură mi-am dat seama că era Hennessy.

80 de minute într-o clipă

Destinderea luminoasă de pe chipul mitropolitului Teoctist se regăsea și în glasul său de bun povestitor. Ne-a vorbit de Seminarul de la Mănăstirea Cernica, unde fusese elev în anii '30, și de apa înghețată a lacului de acolo peste care în unele ierni treceau căruțele. La masa pe lângă care trecusem înainte de a intra în încăperea unde ne aflam, într-o dimineață din 1967, translatorul Patriarhului Ecumenic Athenagoras a rămas uimit găsindu-l pe acesta vorbind direct cu Justinian, la micul dejun.

Athenagoras era aromân după tată. Mergea să-l întâlnească la Roma pe Papa Paul al VI-lea, după episodul de pe Muntele Sinai și ridicarea reciprocă a anatemelor din '65. Trecea mai întâi prin Sofia, București și Belgrad spre a se consulta cu patriarhii acestor țări. Justinian i-a temperat entuziasmul și a avut dreptate să fie prudent, întrucât, chiar și după Conciliul Vatican II, Paul al VI-lea nu era dispus să cedeze în punctele care despărțeau dogmatic cele două Biserici. Reintrarea în comuniune rămânea un vis frumos. Apoi mitropolitul ne-a povestit despre anii petrecuți ca episcop la Arad, despre bisericile pe care a pus să fie pictate, despre tactul ce trebuia să-l aibă în raport cu greco-catolicii reveniți la Ortodoxie... În încăpere era liniște, răcoare, iar acel tempo al gesturilor, ca și glasul mitropolitului, făcea că timpul să se scurgă imperceptibil. Purtam un ceas de buzunar cu capace duble, fabricat în 1905, astfel încât nu-l puteam deschide fără să încalc regulile buneicuviințe. Am făcut-o la ieșirea din palat, până unde ne petrecuse, pe părintele Vartolomeu și pe mine, mitropolitul. Era 11.20. Cele 80 de minute trecuseră nespuse de repede.

Parker contra Mont Blanc

Mitropolitul ne-a spus că urmase, în afară de Teologie, după război, și cursurile Facultății de Litere și Filosofie din Iași, pomenind de mai multe ori numele profesorului N.I. Barbu, latinist, și pe cele ale altor intelectuali ieșeni din aceeași generație. A propoz! „Ce spuneau intelectualii, scriitorii din București despre apropiata alegere a unui nou patriarh?” Nu-i puteam reda, în acest sens, un episod petrecut cu doar câteva zile în urmă în casa unui cunoscut romancier, unde se atinsese subiectul succesiunii patriarhale. Mai erau de față doi oameni de vârsta mea, având adică în jur de 35 de ani; critici literari. M-am grăbit să susțin că noul patriarh va fi mitropolitul Moldovei. Romancierul a lăsat să se interpună o pauză dozată didactic, m-a privit cu părintească condescendență – între noi era o diferență de vârstă de 20 de ani – și ne-a comunicat, aproape apodictic, ca noul patriarh va fi Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, autor al mai multor cărți...

I-am răspuns mitropolitului Teoctist, într-un limbaj bizantin, pe care începusem să-l deprind, că de felul lor intelectualii sunt naivi, orgolioși și străini de realitate, însă în ce mă privește am convingerea că-i pot spune deja: Prea Fericirea Voastră. A tăcut, surprins, o secundă, apoi a zis: „Alegerile sunt totuși alegeri”, după care a schimbat subiectul, întrebându-mă dacă între cărțile pe care mi le trimisese era și ediția sa din Dumnezăiasca Liturghie a lui Dosoftei. Nu o aveam, așa încât mi-a oferit un exemplar. Pe când îl deschidea, spre a-mi scrie pe pagina de gardă câteva cuvinte, am scos din buzunarul interior al hainei, cu intenția de a i-l întinde, un Parker argintiu de care eram foarte mândru. Era unul dintre primele stilouri care nu se mai umpleau cu cerneală din călimară, fiind alimentat cu capsule. Mitropolitul a dus mâna la piept, extrăgând din reverendă un Mont Blanc splendid, cu bine-cunoscuta stea cu șase colțuri, albă, în vârful capacului.

Somnul în palton

Două săptămâni mai târziu, însoțit tot de părintele Vartolomeu, i-am mai făcut o vizită mitropolitului Teoctist, mult mai scurtă decât prima, într-o încăpere mică și răcoroasă din aripa de nord-vest a palatului. Mi-a vorbit de revistele Patriarhiei, luând de pe măsuta în jurul căreia eram așezați un număr din „Romanian Orthodox Church”. „Dumitale îți place culoarea asta?”, m-a întrebat. Părintele Vartolomeu, care lucra în redacția acelor reviste, a tresărit. „Este o culoare bisericească” – era un violet închis – am răspuns. La despărțire, i-am mărturisit din nou convingerea că va fi noul patriarh.

Pe 22 decembrie (1986, n.r.) era un ger cumplit în București, iar în case aproape niciun pic de căldură. Două radiatoare cu rezistențele înroșite, așezate pe caloriferul cu 20 de elemente, înghețat, împlânzeau temperatura de cavou din cameră. Noaptea dormisem îmbrăcat în palton. Am auzit cu greu zbârnâitul telefonului aflat într-o altă încăpere. Părintele Vartolomeu mă întreba dacă pot ajunge la ora 10 la Patriarhul Teoctist. Era o zi de sâmbătă. Taxiurile fiind puține, am pornit pe jos, încălțat în pantofi, pe un ger de -15°. De data aceasta am intrat, singur, pe ușa din pantă care coboară spre strada numită pe atunci 11 Iunie. În anticameră m-a întâmpinat, zgribulit, părintele Bănățeanu, poftindu-mă să îmi scot paltonul și să mă așez pe un scaun.

„Dumneata nu te-ai îndoit”

Și în palatul patriarhal era frig. Am fost rugat să aștept câteva minute, întrucât Prea Fericitul avea o persoană în audiență. Apoi am intrat în biroul patriarhal din clădirea adăugată pe vremea lui Miron Cristea, în anii '30, de arhitectul Simotta, vechii reședințe a Mitropoliei Ungrovlahiei. Am privit câteva clipe prin geamurile largi ale peretelui dinspre apus acoperișurile unui București interbelic ce-mi amintea de Rahova copilăriei, aflată la numai doi kilometri. Patriarhul Teoctist mi-a întins mâna, surâzător, arătându-mi scaunul pe care să stau, el așezându-se în jilțul cu spătar înalt aflat de cealaltă parte a biroului... „Ei... dumneata nu te-ai îndoit”. Era încă sub impresia întronizării petrecute cu o lună în urmă. În timp ce îmi vorbea despre ceremonia de atunci, am observat două calorifere electrice care nu reușeau să încălzească încăperea înaltă și largă luminată de soarele galben, de sfârșit de decembrie. Mă uitam la veșmântul său alb și lung, încins cu un brâu roșu; o nuanță de roșu odihnitoare și densă... Apoi privirea mi s-a oprit pe crucea de pe fesul sau alb: erau smaralde veritabile. Câteva clipe, strălucirea lor m-a împiedicat să-i urmăresc cuvintele. Era o senzație copleșitoare, deși de felul meu nu am nicio atracție față de pietre prețioase sau de bijuterii. Nu-mi puteam lua ochii de la smaraldele crucii și de la scânteierile lor multiplicându-se neconștient, asemeni unor jerbe verzi-argintii de artificii.

În 1970 s-a restaurat vechiul centru istoric al Bucureștiului. La limita zidurilor Curții-Vechi s-a deschis „Crama Domnească”, într-o clădire de epocă cu geamlâc, refăcută din temelie, având o grădină cu vedere către turla Bisericii Sfântul Antonie. La câteva zeci de metri, „Hanul lui

Manuc”, prenoit, acoperit cu șită pusă de meșteri din Maramureș, redevenea hotel. Între pereții săi funcționau câteva restaurante.

Supă de broască țestoasă

Mai sus, peste Dâmbovița acoperită, în apropierea Operetei și a unui ștrand strâmt, poreclit de copii „Ligheanul vesel”, se deschisese restaurantul „Bucur”, într-o impunătoare casă boierească cu parter înalt și pridvor. Avea saloane în stil brâncovenesc și maur, iar la demisol, în câteva săli, domnea liniștea restaurantelor bune, meniul conținând chiar și supă de broască țestoasă.

La Șosea fusese renovat fostul „Bufet”, pomenit în schițele lui Caragiale, rebotezat „Doina”. În 1937 zăboviseră aici vreo 14 ore Constantin Brâncuși și Petre Pandrea, mâncând icre negre și piept de curcan. Restaurantul „Doina” avea o curte largă întinsă pe două străzi, cu grădină de vară compusă din două laturi despărțite de o pajiște cu havuz în mijloc. La mesele dinspre Strada Ion Mincu se așezau luna la prânz poeți și prozatori care trecuseră pe la casieria Uniunii Scriitorilor din apropiere. Pe vreme urâtă sau iarna coborau treptele cramei din subsolul restaurantului, care mai avea o grădină, restrânsă, umbrită de iederă și de câțiva arbori, foarte plăcută în serile de vară.

Discuții în limbi străine și cântece de ocnă

Pe malurile Herăstrăului funcționau trei restaurante interbelice și un al patrulea mai nou, „Miorița”, lung ca un hangar, orientat înspre moscheea sovietică a Casei Scânteii, ocolit de cunoscători. O specialitate a restaurantului „Parc” era mușchiul de porc împănat cu slănină, dat prin pesmet. Se mai mânca acolo cegă rasol și păstrugă la grătar, șalaul preparându-se atât cu capere, menuer, cât și bonne femme. La mesele dreptunghiulare cu bănci de lemn, despărțite în mici separeuri, înconjurate de boscheți și zorele, seara târziu se auzeau chicote de femei și discuții în italiană sau franceză.

Dincolo de stăvilarul Herăstrăului, peste drumul pavat cu piatră cubică care se răsucea într-o curbă, era restaurantul „Bordei”, unde clienții statornici beau Cadarcă de Miniș, iar în sus, pe Șoseaua Nordului, lângă capătul troleibuzului 83, subzistau de pe vremea Hipodromului două bodegi unde lăutarii cântau cântece de ocnă:

„Cu o lovitură de topor

Ce-am dat în raza lumânării,

Cu ea-ncepu primul omor

Și prima clipă-a remușcării...”

Când „Scânteia” i-a zis „doamnă” Elenei Ceaușescu

Bucureștiul părea că își regăsise sufletul și specificul. Latura dinspre nord, cu lacuri, parcuri și cartiere opulente, o străbăteau în mașină închisă sau deschisă, venind de la Aeroportul

Băneasa, toți înalții oaspeți ai României. Scriitorul Ilya Ehrenburg, care patentase termenul de „dezgheț” ca sinonim al destalinizării, parcursese și el în 1945 acest traseu; Bucureștiul i se păruse un oraș boieresc, impunător, după cum mărturisește în memorii. Nichita Hrușciiov trecuse ultima dată pe aici în 1962, apoi sosiseră, succesiv, în 1966, președintele iugoslav Tito și premierul chinez Ciu En Lai. În mai '68 venise generalul De Gaulle, iar în august 1969, Richard Nixon, prima baie de mulțime făcând-o la Podul Băneasa. Lumea se uita uimită la gărzile sale de corp (tineri atletici în costume gri închise bine croite) și la reporterii cu insigne la rever pe care scria „The Voice of America”. Pentru prima și ultima oară apărând atunci în ziarele românești, inclusiv în „Scânteia”, apelativul doamnă asociat Elenei Ceaușescu: doamna Elena Ceaușescu oferise un ceai în cinstea doamnei Patricia Nixon; doamnele Elena Ceaușescu și Patricia Nixon vizitaseră o creșă, o grădiniță sau o școală populară de artă...

Marile restaurante s-au redeschis după moartea lui Stalin

Dincolo de Aeroportul Băneasa apuca la dreaptă un drum asfaltat mărginit pe atunci de arbori, iar după un kilometru se zărea în stânga, într-un luminiș, restaurantul „Pădurea Băneasa”, zis și „Casa Albă”, local care evoca o locuință sătească din Muscel sau din Prahova așezată pe pivniță – unde funcționa crama cu mese ovale și joase. Bufetierii de aici ornau platouri de hors d'oeuvre cu icre de Manciușia, sardele Robert, felii de cașcaval Dobrogea cu reflexe verzui, brânză albă de Brăila, mușchi țigănesc, batog de morun, ghiudem, salam de Sibiu, măslina verzi și negre, iar bucătarii pregăteau escalopul atât alla zingara, cât și alla Val d'Aosta, turnedoul fiind preparat după rețeta lui Rossini...

România nu trecuse prin situația din Uniunea Sovietică, unde mersul la restaurant constituia o sărbătoare, oamenii așteptând răbdători, înșiruiți în stradă, eliberarea unei mese, nici prin aceea din Cuba, unde se înscriau cu o zi înainte pe liste pentru a intra într-un local. După moartea lui Stalin, în epoca primului „dezgheț”, în București s-au redeschis marile restaurante, iar în provincie acelea din câteva orașe: „Coroana” la Cluj, „Lloyd” la Timișoara, „Minerva” la Craiova, „Bolta Rece” la Iași, „Berbec” la Ploiești.

Predispoziție spre lene, cugetare sau băutură

S-a reluat obiceiul ca după un spectacol de teatru, de revistă sau de cinematograf – ultima proiecție începea la ora 21 –, spectatorii, soț și soție, să intre într-un restaurant. Existau în București localuri mijlocii de calitate, precum „Izvorul Rece” din fosta piață Pache Protopopescu, sau „Rustica”, având o grădină umbrită de arbori planturoși, aflat pe locul clădirii dinspre Strada Batiștei a Teatrului Național, sau „Trocadero”, cu grădină interioară de mărimea unui patio, havuz și un petic de gazon, greu de închipuit între zidurile unor blocuri din Piața Universității.

În unele după-amieze de sfârșit de septembrie sau de început de octombrie, o lumină blândă, de Orient, se lăsa peste București, inducând o predispoziție spre lene, cugetare sau băutură. În restaurante sau în grădinile de vară încă deschise, se putea auzi atunci glasul vreunui mușteriu, decretând cu halba sau cu paharul în mână: „Viața e un coridor prin care trebuie să treci cu capul sus!” sau „Creștinii au fost primii comuniști fiindcă și-au dat cămașa de pe ei” ori alte aforisme din vasta sferă a filozofiei de bodegă.

În anii '60, orașe ca Turnu Severin, Craiova, Brăila, Tulcea sau Târgoviște își păstrau vechea structură edilitară, chiar dacă pe cuprinsul lor fuseseră construite o fabrică, o uzină sau câteva pâlcuri de blocuri. Aceste orașe își mențineau clădirile publice, interbelice sau mai vechi, cartierele cu case acoperite de iederă, viță sălbatică sau glicină, mahalalele năpădite primăvara de flori și verdeată, tipicul plimbărilor pe strada principală sau obiceiul oriental ca musafirilor poftiți la prânz sau la cină să li se ofere mai întâi dulceață ori șerbet cu apă rece.

Discuții despre ratare și plictis

La Tulcea se demolaseră câteva imobile pentru a face loc, pe faleză, hotelului „Delta”, unui scuar și unei parări, însă vechile cartiere (grecesc, lipovenesc, turcesc), pavate cu piatră de râu, cu străzi în pantă bordate cu oțetari și salcâmi, cu case spoite cu var și fântâni cu ghizduri în curți, rămăseseră neschimbate. Există în aceste orașe o elită locală formată din medici, profesori, avocați, care ducea un trai oțios și înlesnit, cu mese prelungite, cu partide de pocher și rummy, cu ieșiri la iarbă verde și cu interminabile discuții despre ratare și plictis ieșite parcă din proza lui Cehov... Toamna, în piețele din Iași, cu o fisă de 50 de bani se putea bea un vin curat, turnat în cavitatea unui ardei gras retezat de cotor și curățit de semințe și nervuri – pahar de unică folosință avânt la lettre.

„Cinstiți, muncitorii, fură doar de la stat”

În 1962 colectivizarea forțată se încheiase, însă satele de la deal, cele de la munte și așezările din Deltă scăpaseră de acest flagel datorită reliefului sau topografiei. În biblioteci sătești și cămine culturale din Oltenia mai atârnav pe pereți portrete ale lui Stalin, Voroșilov, Malenkov sau Gheorghiu-Dej. Cazanele de țuică fuseseră desființate din 1960, însă continuau să lucreze la adăpostul întinericului. Întrebat ce fel de oameni are în sat, un șef de post a răspuns: „Cinstiți, liniștiți, muncitori; nu fură unul de la altul – fură doar de la stat”.

Un ziarist care voise să scrie un reportaj despre pescarii unei cherhanale din Deltă a plecat să-i însoțească într-una din cele șapte sau opt bărci ale convoiului. Înainte să arunce năvoadele, pescarii și-au spus rugăciunea însoțită de cruci mari făcute sub privirile sale nedumerite. Întrucât n-au prins nimic până la sfârșitul zilei, pescarii au socotit că îi pedepsise Dumnezeu pentru faptul că ziaristul nu se închinase. La întoarcere, ca din greșeală, l-au îmbrâncit în apă. Scos din Dunăre cu hainele șiroind pe el, s-a dus la secretarul de partid al cherhanalei să se plângă de misticismul pescarilor. Acela i-a spus: „Da' tâmpit trebuie să mai fii, tovarășe, dacă nu te închini, pentru că și eu combat misticismul, însă mă închin în fiecare seară și dimineață”.

Sulina, un decor abandonat

La începutul anilor '60, Delta devenise o nouă destinație turistică. Ziarele și televiziunea nu conteneau să vorbească despre Maliuc, noul oraș ridicat din temelie pe Canalul Sulina, unde se construiseră blocuri de locuințe, un hotel, un spital, o stațiune de cercetare. Se organizau excursii în Deltă prin Sindicat și ONT cu oprire obligatorie la Maliuc. Cei care mergeau „pe cont propriu” în Deltă preferau satele din apropiere de Sulina, ducând cu ei sacoșe cu sticle de țuică, rom sau votcă menite trocului cu pește.

Sulina avea vreo două mii de locuitori, un mic șantier naval de reparații, un hotel cu restaurant la parter și odăi de închiriat la etaj, spital, școală medie, două biserici, două mașini care se ciocniseră între ele. Într-o clădire care se degrada, înconjurată de rămășițele unui parc, funcționase până în 1938 Comisiunea Europeană a Dunării, despărțită de România printr-o frontieră trasă cu creta, păzită de santinele. În 1963 s-a turnat la Sulina „Portofranco”, cu Ștefan Ciubotărașu, Simona Bondoc, Geo Barton și Fory Etterle în rolurile principale. Cu obloanele prăbușite peste fostele magazine și prăvălii, cu sacnasiurile de lemn înnegrite de vreme și cu balcoanele de fier forjat înverzite, Sulina însăși părea un decor abandonat după turnarea unui film.

Mamaia, sărăcie poleită

În 1945 lumea credea că sosise ceasul reluării deprinderilor de dinainte de război. Se pleca iarăși în vacanță la mare. Balcicul nu mai era între hotarele României; revenise la modă Eforie. Fusese adusă aici, de la Cazinoul din Constanța, „bula”, o ruletă la care se miza doar pe nouă numere, față de 36 câte aveau ruletele obișnuite. Într-un local nou, un tânăr muzicant cânta în ritm de jazz, acompaniindu-se la pian, articole de ziar, iar Fănică Luca deschisese, după bombardamentele de la Hiroșima și Nagasaki, restaurantul „La Bomba Atomică”.

La începutul secolului trecut, Mamaiei i se mai spunea Mamakioi; până în 1932 trecea trenul prin mijlocul bulevardului care îi poartă numele. În perioada interbelică se ridicaseră hotelurile „Rex” și „Cazino”, iar regele Carol al II-lea avea o vilă acolo. S-au mai construit trei hoteluri în anii '50, însă ideea transformării Mamaiei într-o stațiune turistică etalon a apărut la începutul anilor '60. Pentru o familie de români, mai ales pentru una din provincie, zece zile sau două săptămâni de vacanță la Mamaia la mijlocul anilor '60 – epoca de glorie a stațiunii – însemnau ceva. Însă nu era decât sărăcie poleită, învederată de eternele fripturi de porc din restaurantele cu orchestră și dizeuză și de sticlele de Murfatlar de un litru din frapierele fără gheață.

Micul comerț clandestin al vilegiaturiștilor

Din 1968, Oficiul Național de Turism organiza, fără multă reclamă, excursii la Paris, Viena și Constantinopol. Nu oricine primea aprobare pentru asemenea călătorii, Securitatea filtrând cu atenție solicitanții, însă în provincie, unde oamenii se cunoșteau între ei, o căpătau și unii necăsătoriți, divorțați ori persoane fără garanție politică. Deosebirea era mare în comparație cu trecutul, când excursiile în străinătate se limitau la țările socialiste, mai puțin Iugoslavia. Vilegiaturiștii de pe ruta Kiev-Moscova-Leningrad, ca și aceia care mergeau la Ialta sau la Odessa, își scoteau cheltuielile cu micul comerț clandestin. Duceau sutiene de milaneză, capoate matlasate, ciorapi de nylon și aduceau aparate de fotografiat Zorki, aspiratoare, inele de aur sau tacâmuri de argint. Din excursiile de-o zi la Rusciuk sau la Varna reveneau cu dulceață de trandafiri, țigări și parfumuri puternic mirositoare.

Nu mai nădăjduia nimeni într-o răsturnare politică sau schimbare de regim. Trecuse vremea rezistenței prin răs, când oamenii își șopteau prin bodegi și restaurante plugușoare anticomuniste, epigrame atribuite lui Păstorel Teodoreanu, chiar și după ce acesta fusese

închis, sau calambururi care stabileau deosebirea dintre actrițele Aura Buzescu și Lica Gheorghiu (fiica lui Dej), prima fiind talentată, iar ultima tare-n tată.

Colecționari de tablouri și melomani

Persista însă plăcerea de-a povesti, evoca și tăifăsuși; de a rechemă, sub o formă sau alta, trecutul la reuniuni de familie și petreceri:

– Pe 6 martie 1953 – începea cineva de la o masă, comuniștii erau în mare dilemă după anunțarea la radio a veștii morții lui Stalin. Ziua aceea de doliu era și zi de sărbătoare: se aniversa venirea la putere a Guvernului Groza, pe 6 martie 1945. Așa încât, Stăpânirea dădea din colț în colț, neștiind ce să facă: să pavoazeze ori să coboare steagurile-n bernă?...

– Încă și mai încurcată – intervenea altcineva – era Patriarhia. Preoților nu le venea să creadă că trebuie trase clopotele la moartea fostului seminarist care asasinase mii de clerici, dărâmasse biserici ori le închisese. Intrând în odaia Patriarhului, ca să-i ia resturile micului dejun, o maică i-a anunțat vestea cea mare: „Bucurați-vă, Înalt Prea Sfințite! A murit Stalin!”. Adăugând apoi: „Ce-or mai trage dracii acum de sufletul lui!”.

Se tipărea și se citea mult. Intelectualii îi descopereau pe Blaga și pe Ion Barbu. Medicii, categorie foarte elevată, numărau între ei colecționari de tablouri și melomani care frecventau spectacolele Operei și concertele Filarmonicii, riguroși până la pedanterie în privința îmbrăcămintii. Oameni trecuți de prima tinerețe regăseau în librării cărțile adolescenței și tinereții, precum *Cîșmigiul & comp.*, *La Medeleni*, elevii își treceau din mână în mână *Apărarea are cuvântul* de Petre Bellu și fascicule uzate din colecțiile *Masca*, *Submarinul Dox*, *15 lei*. La onomastici, la petreceri, atât în București, cât și în provincie, câte un domn de 45 de ani, după câteva pahare de vin, se ridica în picioare, își încheia nasturele hainei, își dregea glasul și începea să recite din Ion Minulescu. Retipărit în contul „dezghețului”, Minulescu produsese o adevărată furoare. Câțiva compozitori îi pusese ră pe muzică versurile. În emisiunea Melodia preferată, transmisă zilnic între 8 și 9 dimineața la radio, Doina Badea putea fi auzită adesea cu piesa *Cânta un matelot la proră*.

„Ceaiurile” începeau să devină "party-uri"

Revista „Cinema” se trăgea în peste două sute de mii de exemplare. „Contemporanul”, săptămânalul proletcultist de altădată, devenise un magazin cultural foarte căutat, epuizat în fiecare vineri, ziua de apariție. Cea mai gustată rubrică era aceea susținută de Mihai Popescu, economist la Camera de Comerț, care aborda cu aplomb și vervă subiecte incitante, cum ar fi: Se cuvine sau nu ca un bărbat și o femeie, ambii căsătoriți, însă nu unul cu celălalt, să intre și să ia masa împreună într-un restaurant?...

Principală distracție a tinerilor, elevi în ultimele clase de liceu și studenți, erau ceaiurile, cărora începea să li se spună și party-uri. Iarna, patinajul. Existau în București patinoarele artificiale „23 August” și „Floreasca”. Al doilea, din apropierea Pieței Dorobanți, era socotit mai elegant. Aici veneau fiii și fiicele protipendadei roșii care locuia pe străzile din apropiere. Pentru elevele școlilor profesionale, pentru băieții de cartier și pentru militarii în termen existau Cîșmigiul și cinematografele. Bulevardul care s-a numit succesiv Elisabeta, Voroșilov,

6 Martie, Gheorghiu-Dej moștenise din epoca interbelică un șir de șase-șapte cinematografe lipite aproape unul de altul, între Cercul Militar și Restaurantul „Gambrinus”. Biletele de intrare erau ieftine, iar cu numele protagoniștilor unor filme – Zorro, Pardaillan, Fantomas – spectatorii excentrici își botezau copiii.

Ilustrate Kruger cu biserici din București

Câteva ghiduri turistice străine evaluau Bucureștiul ca pe o capitală curată, îngrijită, nepoluată, cu locuri de agrement plăcute și împrejurimi pitorești. Orașul își alterna centrul cu mahalalele, unde oamenii mai stăpâneau un petic de livadă, o sfoară de viță-de-vie, creșteau păsări în curte, tăiau porcul de Ignat și le era mai la-ndemână să se scalde în Colentina decât să meargă la ștrand. Familii din provincie veneau vara să petreacă în București câteva zile de concediu, în iunie sau la începutul lui iulie, când încă nu era foarte cald și nu se golea, ca în august, orașul. Teatrele și Opera își încheiau atunci stagiunile, însă existau spectacolele în aer liber, expozițiile, muzeele, magazinele cu lucruri importate din Occident, restaurantele, noile baruri de zi, librăriile, anticariatele, consignațiile... O firmă austriacă, Krüger, imprimase câteva sute de mii de cărți poștale ilustrate cu imagini din București, de o calitate cum nu se mai văzuse în România. Costau doi lei bucata, dublu față de cele indigene, și înfățișau și câteva biserici: Kretzulescu, Fundenii Doamnei, Stavropoleos...

O noutate surprinzătoare a fost considerată în 1966 apariția unei pagini zilnice de Mică publicitate în ziarul „România liberă”. Până atunci, singura formă de mică publicitate erau etichetele școlare zimțate lipite pe stâlpii de electricitate din stațiile de tramvai și autobuz pe care se putea citi: „Vând butelie de aragaz” sau „Închiriez odaie la două fete serioase”. Pagina din „România liberă” avea rubrici de Vânzări-Cumpărări, Închirieri, Meditații, Decese, jumătate din spațiul său fiind alocat tranzacțiilor. Așa a apărut expresia Aștept provincia, cu trimitere la achizițiile de automobile și de apartamente.

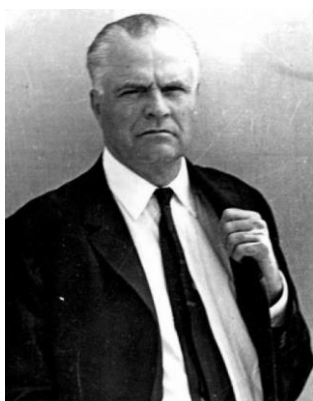
Funcție de ministru, Mercedes la scară

Din 1969 statul acorda pensii scriitorilor. Un membru titular al Uniunii putea primi o pensie variind între 2000 și 4000 de lei, pensiile obișnuite oscilând pe atunci între 500 și 1500 de lei. Tot în 1969 a început descentralizarea sistemului editorial, iar peste un an s-a înființat editura Uniunii Scriitorilor, avându-l director pe Marin Preda, neînscris în partid, doi dintre redactori fiind foști deținuți politici. Inaugurarea editurii s-a făcut cu un cocteil servit de o echipă de chelneri stilați. Întocmai ca la recepțiile diplomatice, directorul și soția își întâmpinau oaspeții în capul scărilor. La Neptun, pe malul mării, se construia vila scriitorilor, veritabil hotel de mână întâi cu restaurant, bar și plajă proprie, situată în vecinătatea reședinței lui Ceaușescu. La inaugurare, Zaharia Stancu îi îndemna părintește pe doi tineri prozatori care discutau în hol cu un poet cu reputație de dandy, fost rapsod proletcultist:

- Haideti, băietî, înăuntru, să beți un Hennessy, să mâncați o tartină cu icre de Manciuira; poftim și dumneata, domnule B...

- Nu intru, a răspuns poetul, până nu sosesc Maria Teresa Leon și Rafael Alberti. (Doi poeți exilați de regimul lui Franco.)

- Au venit și ȝiganii ăia; au venit și acum dau iama-n bufet, așa încât poți intra liniștit.

Funcția sa echivala cu a unui ministru. Avea ca mașină de serviciu un Mercedes în care se așeza pe bancheta din spate. Generos cu scriitorii tineri, dar și cu cei trecuți prin închisori, oameni din generația sa, le acorda cu generozitate împrumuturi și ajutoare bănești. Nu era abordat altfel decât cu „Domnule Președinte”, iar secretara sa, doamna Teohari, te făcea să crezi că te afli în anticamera lui Malaxa ori a lui Auschnitt.

Postafața la Dan Botta, semnată de un legionar cu ani grei de închisoare

„Mă înserez, Dolores” au fost ultimele cuvinte rostite în 1958, pe patul de moarte, de Dan Botta. Frate cu poetul și actorul Emil Botta, eseist din generația interbelică având un ascendent corsican, bărbat înalt și suplu, cu succes la femei, Dan Botta îl acuzase de plagiat pe Lucian Blaga și-l provocase la duel. Interzicându-i-se de peste un deceniu să publice, părăsea lumea scârbit și dezamăgit. Zece ani mai târziu, în 1968, Editura pentru Literatură tipărea în patru volume legate în pergamoid, așezate într-o casetă, opera literară a lui Dan Botta, inclusiv eseul „Unduire și moarte”, apologie a jertfei supreme formulate într-un comentariu la balada Miorița. Postfața era semnată de Toma Vlădescu, publicist legionar cu ani grei de închisoare, fost secretar general de redacție la cotidianul „Buna Vestire”, om rasat, inteligent, cultivat, dar steril. Cele patru volume ale lui Dan Botta, scriitor elogiât frenetic de Mircea Eliade, s-au scurs greu din librării. În 1972 mai puteau fi cumpărate cu preț redus.

A. E. Baconsky, etalon de enormitate proletcultistă

În 1949, A.E. Baconsky tipărise într-o revistă poemul „La frasinii din răscruce”, care conținea o strofă socotită etalon de enormitate proletcultistă: „Mai trece-o noapte și mai trece-o zi/ Se ascute lupta dintre clase/ Iar chiaburii se arată-a fi/ Elemente tot mai dușmănoase”. În 1969, A.E. Baconsky publica un volum de versuri cu titlu greu de închipuit într-o țară cu regim comunist: „Cadavre în vid”. Eugen Jebeleanu, care îi dedicase trei poeme lui Stalin cu prilejul morții, într-un număr din „Contemporanul”, deținea în aceeași revistă, complet metamorfozată la sfârșitul anilor '60, o rubrică săptămânală unde strecura „șopârle” și formula judecăți liberale. Lipsit vreme îndelungată de dreptul de semnătură, constrâns de împrejurări să iscălească sub pseudonim, Petru Comarnescu, intelectual din generația interbelică, era numit în 1966 comisarul pavilionului românesc al Bienalei de la Veneția.

România participa din 1958 la Bienala cu pânze de pictori anoști, conformiști ori expirați. În 1966 pavilionul său era panotat cu lucrările lui Ion Țuculescu, artist mort în mizerie și anonimat în 1964. Lui Comarnescu i se alocaseră fonduri care îi îngăduiau să dea cocteiluri și să invite la masă, la restaurant, ziariști și critici de artă. De la Veneția plecă în Elveția să o viziteze pe Carola Gideon-Welker, exegetă a lui Brâncuși, iar de acolo la Paris, întorcându-se acasă prin Italia.

Ultimele zece zile din august 1969, după invadarea Cehoslovaciei, au fost patetice pentru români, euforia alternând cu anxietatea și entuziasmul cu temerea. Oamenii își întrerupeau concediile pentru a reveni acasă, litoralul golindu-se brusc de la Năvodari până la 2 Mai și Vama Veche. Se colportau zvonuri despre ocuparea țării de către ruși, mulți dintre locuitorii săi, între care foști deținuți politici eliberați de amnistia din 1964, fiind gata s-o apere cu arma în mână. O boare cazonă plutea în aer: militari consemnați în cazărmi, rezerviști concentrați, unități masate de-a lungul Prutului, exerciții ale Gărzilor Patriotice, elevi și studenți rechemati din vacanță și trimiși în tabere la cules de fructe sau de porumb...

Avertismentul Legii 18

Apoi, atmosfera de stare de urgență se risipise, Ceaușescu plecase în Crimeea, la Soci, unde liderul sovietic Leonid Ilici Brejnev se afla în vacanță, pentru o vizită de câteva ore și-o întâlnire cu acesta, încheiată cu un comunicat comun, care, deopotrivă cu fotografia de proastă calitate, nu ocupa mult spațiu pe prima pagină a „Scânteii”. La 15 septembrie începuseră școlile, iar la 1 octombrie, facultățile. În ajun, la Liceul „Gheorghe Șincai” din București, înaintea examenelor de corigență, niște necunoscuți pătrunseseră în cancelarie și dăduseră foc cataloagelor. Incendiul fusese stins, însă autorii rămăseseră neidentificați și nu aveau să fie prinși niciodată. „Dezghețul” început de Gheorghiu-Dej cu câțiva ani în urmă, impulsivat apoi de Ceaușescu, se menținea la aceleași cote. Existaseră și măsuri contrare, precum Legea 18 din 24 iunie 1968, inspirată dintr-una dată de Ion Antonescu, privind verificarea averilor. Legea 18 îi viza pe medici, îndeosebi pe ginecologii bănuți a câștiga bani din chiuretaje clandestine, pe gestionari, magazioneri, responsabili de localuri, pe chelneri, dar articolul 13 menționa condițiile în care demnitarii puteau fi cercetați în temeiul ei; exclusiv de către Tribunalul Suprem. Legea 18 constituia un avertisment, în sensul că nimeni nu se putea simți sigur de sine, chiar dacă atmosfera din țară se relaxase mult în raport cu trecutul. Nu era bine să etalezi automobile de lux, să dai mese costisitoare ori să faci cheltuieli exagerate.

Foștii deținuți politici aveau rubrici în reviste

Nici dezghețul „cultural”, cu secvențele sale uluitoare, precum vânzarea Bibliei în librăriile de stat, tipărirea unor autori etichetați până nu demult ca „fasciști”, imprimarea unui eseu de Martin Heidegger (alt „fascist”), *Ce este filozofia*, în deschiderea primului număr al revistei studentești „Echinoc”, nu era nelimitat. Fusese scos de pe ecrane filmul regizorului Lucian Pintilie, *Reconstituirea*. Cenzura nu putuse scoate însă din „România literară” o pagină cu articole elogioase despre film. Intervenise ferm pe lângă șeful statului Zaharia Stancu, președintele Uniunii Scriitorilor. Raporturile dintre Ocârmuire și intelectuali, îndeosebi cele cu scriitorii, erau optime. În primăvara anului 1968, aripa liberală a scriitorimii repurtase o

victorie importantă prin demiterea lui Eugen Barbu de la direcția revistei „Luceafărul”. Foști deținuți politici, ca Alexandru Paleologu, Ion Caraion, Ștefan Augustin Doinaș sau Nicolae Balotă, dețineau rubrici în reviste, tipăreau cărți, călătoreau în Occident, unii dintre ei semnând articole pe prima pagină a „Scânteii”.

Momente comice cu Securitatea

Stăpânirea știa să fie culantă cu artiștii și cărturarii, cu scriitorii, deși unele tarife nu se modificaseră de la mijlocul anilor '50. O poezie apărută într-una din revistele Uniunii Scriitorilor era plătită cu minimum 200 de lei, echivalent al costului unei mese de două persoane la un restaurant de lux sau cu acela al unei perechi de pantofi buni. Dacă autorul purta un nume sonor, cu sporul de personalitate și cu eventualul titlu de academician, suma putea atinge 600 de lei; mai mult decât salariul unei femei de serviciu și mai puțin decât leafa unui institutor. Cu drepturile de autor primite pe un roman, un prozator își cumpărase un Fiat 1800. Ar fi putut cumpăra cu aceiași bani un apartament central sau două garsoniere. Pe 16 noiembrie 1968 lua sfârșit Congresul Uniunii Scriitorilor la care fuseseră invitați toți cei 5-600 de membri ai Uniunii, ca și la banchetul oferit în aceeași zi la cantina Institutului Agronomic din București de către Nicolae Ceaușescu și premierul Ion Gheorghe Maurer. Cu câteva ceasuri înainte de agapă, Securitatea trecuse prin momente de comică panică. Întrucât nu toți participanții la congres erau dispuși să asculte timp de trei zile nenumăratele luări de cuvânt, parte dintre ei își petreceau vremea în braseria hotelului „Athénée Palace”, aflată la câteva zeci de metri de Ateneul Român, sub a cărui cupolă se desfășura întrunirea. Alții, între care și un poet din Brașov, traversau strada la bodega de peste drum. Întorcându-se ostenit de la bodegă, un poet din Brașov s-a dus să se odihnească în loja oficială pustie. A doua zi a repetat itinerarul. Acolo l-au găsit agenții în cea de-a treia și ultima zi a congresului, sforăind, cu un sfert de ceas înainte să se așeze Ceaușescu în lojă. (va urma)